

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

PETRA VALENČAK

MENTOR: DOC.DR. MARJAN HOČEVAR

**spreminjanje družbeno-prostorske vloge podeželja v postmodernem obdobju:
primer kozjanskega parka**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

KAZALO

UVOD.....	5
1. SODOBNA RAZUMEVANJA NARAVE.....	7
1.1. Kako je narava "postala" okolje?.....	8
1.2. Narava kot podeželje.....	10
1.2.1 Zgodovina ideje podeželja.....	11
1.2.2 Družbena zaznava podeželskega prostora.....	13
1.2.3 Aktivnosti na podeželju.....	15
2 PROSTOR IN PROSTORSKO NAČRTOVANJE.....	18
2.1 Prostor kot dobrina.....	18
2.2 Prostorsko načrtovanje.....	19
2.2.2 Vloga sociologije pri prostorskem načrtovanju.....	21
2.2.3 Presoja vplivov na družbeno okolje.....	23
2.3 Načrtovanje podeželskega prostora.....	25
2.3.1 Celovit razvoj podeželja.....	28
3 PODEŽELJE V SLOVENSKEM PROSTORU.....	31
3.1 Spremenjen odnos do podeželja.....	31
3.2 Procesi, ki so vplivali na podobo in vlogo podeželja.....	32
3.3 Prestrukturiranje podeželja.....	34
3.3.1 Posledice uveljavljanja mestne kulture na podeželju.....	35
3.4 Polnjenje obrobja mest.....	38
4 KRAJINA.....	41
4.1 (Kulturna) krajina.....	41
4.1.1 Urejanje krajine.....	44
4.2 Krajinska identiteta.....	46
4.2.1 Družbene spremembe in identiteta.....	47
5 PRIMER KOZJANSKEGA REGIJSKEGA PARKA.....	50
5.1 Socio-geografska podoba Kozjanskega.....	51

5.2 Socialna podlaga Parka.....	53
5.3 Družbena vpetost KRP v podeželje.....	56
5.4 Socialno-prostorski konflikti.....	58
5.5 Pomen zavarovanih področij v EU.....	60
5.5.1. Mednarodno sodelovanje.....	61
SKLEP.....	63
VIRI IN LITERATURA.....	66
PRILOGE.....	69

KAZALO SLIK

SLIKA 1.1 Primer podobe angleškega podeželja.....	12
SLIKA 5.1 Del Kozjanskega s pogledom na vas Podsreda.....	52
SLIKA 5.2 Geografski prikaz Leto 2003 parka.....	53
SLIKA 5.3 Predlog meje širitve KP.....	55
SLIKA 5.4 Grad Podsreda.....	57

UVOD

Presenetil me je stavek na začetku nekega članka, ki se je glasil nekako takole: *Vse bolj prevladuje mnenje, da ruralnega kot posebne prostorske in družbene kategorije ni več.* Kategorija ruralnega naj bi postala ob pospešenem procesu deagrarnizacije in izenačevanja kulture vasi in mesta v Sloveniji že povsem postranska tema. Vendar – ali je res mogoče govoriti o izginjanju predstave o podeželskem prostoru? Podeželje bo kot posebna oblika prostorske in kulturne organiziranosti vendarle obstajalo, dokler bodo obstajali delovni procesi, vezani na zemljo in njeno biološko produkcijo oziroma dokler

bo v teh dejavnostih obstajala tesna vez človeka z naravnim okoljem. Četudi agrarna dejavnost ne bo več primarna, bo podeželje živelo v novih, spremenjenih razmerah in v različnih oblikah.

Hiter in nekontroliran razvoj je v zadnjih desetletjih močno spremenil podobo vaških in trških naselij na slovenskem podeželju. Osiromašil jih je in jih še siromaši za kakovost bivalnega okolja, kar se odraža v poškodovanih in onesnaženih naravnih virih in vidni degradaciji kulturne krajine in grajenih struktur. Tudi podeželje ni ostalo imuno za globalne spremembe, ki so se zgodile in se še dogajajo v dobi postmodernosti. Nova informacijska in komunikacijska tehnologija povzročata družbeno in prostorsko prestrukturiranje, temeljni dimenziji človeškega življenja sta prostor in čas, ekonomija je vseobsegajoča in globalna.

Prehod v postmoderno družbo spreminja merila družbenega razvoja; govorimo o postmodernem razsrediščanju in razdrobljenosti vseh plasti življenja, nenazadnje tudi prostora, ki postaja bistveni dejavnik kakovostnega življenja. Prostor postaja vse lažje premagljiva razsežnost, njegova določujoča in omejujoča vloga pri družbenem in individualnem razvoju pada. Medtem ko na eni strani fizični prostor izgublja nekatere funkcije, na drugi strani pridobiva nove vrednosti in postaja vse redkejša dobrina. Ob zavedanju tega dejstva so na vrednosti pridobila zaščitena podeželska območja, kamor spada tudi regijski park Kozjanski park, ki predstavlja sodoben koncept in združuje elemente tradicije, modernosti in postmodernosti. Je hkrati ekološka in družbena vrednota.

Diplomsko nalogo začnjam s poglavjem, ki govori o smiselnosti vključevanja sociologije v obravnavo tem, kot je narava in okolje ter kako je sociološka disciplina skozi čas osmislila družbenost podeželskega prostora in ga analizirala. Nato obravnavam prostor, ki ni neskončen in je zato nujno skrbno načrtovanje ter urejanje, posebej podeželskega prostora, ki v praksi še vedno ni deležen zadovoljive obravnave. V tretjem poglavju diplomske naloge opisujem spremembe, ki jim je bilo slovensko podeželje izpostavljeno v zadnjih desetletjih, nakažem novo vlogo le-tega ter približevanje (in hkrati oddaljevanje) mestu. V četrtem poglavju obravnavam krajine, ki so v Sloveniji izredno pestre in izkazujejo visoko stopnjo harmonije med naravnimi in kulturnimi prvinami. Pojmovanje krajin je družbeno pogojeno, od predstav, ki jih imamo o prostoru, v katerem živimo, pa je odvisen tudi način ravnanja ter stopnja identifikacije z njim. V zadnjem poglavju podrobneje predstavim socialno vpetost Kozjanskega regijskega parka v podeželje in analizo njegovega delovanja skozi intervjuje z zaposlenimi in obstoječe medijske odzive.

Osrednja domneva moje diplomske naloge je, da se moramo v postmodernosti nujno zavedati spreminjanja vloge podeželja in posledičnega naraščanja zanimanja za podeželski prostor, ki postaja vse bolj družbena vrednota in si zasluži tudi sociološko obravnavo. Kot primer ene izmed možnosti kvalitetnega življenja na podeželju sem vključila regijski park Kozjanski park. Pri raziskovanju sem si pomagala na dva načina in sicer s študijem izbrane literature in ostalih virov ter z intervjuji zaposlenih v Kozjanskem parku. Pri prvem sem uporabila raziskovalno metodo, predvsem primerjalno analizo in dedukcijo, pri drugem pa nestandardizirane intervjuje in vprašalnike ter vsebinsko analizo.

1 SODOBNA RAZUMEVANJA NARAVE

Kot veda je bila sociologija še do nedavnega družboslovna disciplina, kjer je bila *prostorskost* podcenjena. Medtem ko so imele ostale družboslovne znanosti bolj ali manj definiran odnos z naravo, je bilo v sociologiji glede tega nemalo nesoglasij . To se je odražalo npr. v konceptualizaciji časa, kjer je prevladovala domneva, da sta *družbeni* in *naravni čas* popolnoma različna (Urry, 1995). Prostor je bil pač nekaj, kar ne potrebuje posebne družboslovne obravnave.

V 19. stoletju se je pojavila alternativna koncepcija narave, ki se je naslanjala na romanticizem. Namesto poskusov "predelati" naravo v družbeno kategorijo, je bila ta dimenzija potisnjena v senco moderne industrijske družbe. V dobi modernosti je veljalo prepričanje, da je človeški uspeh možno meriti in ocenjevati le z dominantnostjo nad naravo, ni pa bilo nobenih poskusov spreminjanja odnosa družba - narava. To je nadalje pogojevalo doktrino človeške izjemnosti (ljudje so popolnoma drugačni in obenem nadrejeni vsem drugim živim vrstam; lahko določajo svojo usodo; zgodovina človeštva je neskončen napredek; itd).

Sociološko proučevanje se je torej opredelilo na opisovanje in razlago značilnosti modernih družb.

Vendar pa na prehodu iz moderne v postmoderno družbo ni več smiselno govoriti o neskončnih zmožnostih človeškega uma, ne da bi ob tem spregledali vse večjo obremenjenost okolja zaradi raznovrstnih prostorskih interesov in tudi že iztrošenosti naravnih virov. Na drugi strani se kot nov problem kažejo učinki globalizacije, ki preko novih tehnologij vplivajo na večjo časovno in prostorsko mobilnost ljudi in še posebej informacij. Posledica tega je tudi spremenjeno dojetje časa in prostora, ki se oddaljuje od tradicionalnih vzorcev mišljenja. To se kaže tudi v nezaupanju do prihodnosti, ki naj bi predstavljala vedno večje tveganje; tako v zasebnem življenju kot tudi na delovnem mestu.

Sociologija je v najbolj splošnem pogledu veda, ki se ukvarja z interpretacijo vsakdanjega življenja. Kljub temu, da ji je kot osrednji družboslovni vedi očitana abstraktnost in s tem tudi (zmotno) prepričanje o nezmožnosti reševanja praktičnih problemov, se vendarle pogosto izkaže, da je dobro zastavljena teorija ključna pri premagovanju mnogih ovir, s katerimi se vsak dan srečujemo na različnih področjih. Pristop, ki se je uveljavil kot sociologija vsakdanjega življenja, obsega refleksijo širokega spektra vsakdanjih praks, kot so dojetje časa, prostora, zdravja, rušenje tradicionalnih (prostorskih) identitet in rekonstrukcij le-teh skozi nove oblike potrošnje, preživljanje prostega časa, oblikovanje življenjskih slogov itd. Nenazadnje ta pristop obravnava tudi dojetje okolja kot "ograjene" narave, kjer se neizogibno srečamo z vejo discipline, ki se ukvarja z načrtovanjem in urejanjem prostora, o čemer govori drugo poglavje. Na tem mestu je pomembna zlasti ugotovitev, da je zaradi številnih nerešenih vprašanj, ki jih odpira prehod v postmoderno družbo, ukvarjanje s teorijo nujno tudi pri reševanju prostorskih problemov, čeprav naj bi še vedno prihajalo do nerazumevanja družbenih vidikov prostora, kljub temu, da "je mogoče zelo hitro in učinkovito pokazati, kako "mentalne" prostorske konstrukcije vplivajo na dojetje in rabo fizičnega prostora... in prav zaradi tega se tudi discipline, ki se ukvarjajo zgolj s fizičnimi prostorskimi

razsežnostmi, ne morejo izogniti tem družbenim konstrukcijam prostora" (Kos, 2002: 31). Življenja posameznikov in skupin, ki jim prostor pomeni temeljni eksistenčni pogoj, vsekakor ne moremo obravnavati brez družbene interpretacije prostora. Nenazadnje lahko sociologija s svojim širokim vpogledom ponudi prostorskim načrtovalcem močne argumente za "učinkovitejše soočanje s partikularizmi, ki vztrajno ogrožajo celovito ekonomsko racionalno in socialno pravično urejanje prostora" (Kos, 2002: 7).

1.1 Kako je narava "postala" okolje?

Kompleksno razmerje med naravo in družbo zadeva vprašanje kulture, politične ekonomije, države, spola, znanosti, novih združenj ipd. Družbene spremembe prejšnjega stoletja so nam dale jasno vedeti, da ne moremo preprosto potegniti ločnice med naravo in družbo. Postali sta neizbežno prepleteni že s prvimi posegi človeka v naravo, ko je ta ograbil določen del narave in si ga na nek način podredil oziroma ko se je postopno naučil, kako z umnim izkoriščanjem naravnih virov čim lažje preživeti. Lahko rečemo, da narava preprosto postane okolje, ko ga človek ogradi. In če okolje definiramo kot "stvarni in duhovni svet oz. prostor z določenimi značilnostmi, ki obdaja človeka" (SSKJ), je najbrž nesmiselno teoretsko ločevanje prostora in okolja ter obravnavanje vsakega pojma posebej.

Dejstvo je, da postaja prostor vse bolj iskana dobrina in je hkrati vse pogostejši predmet družbene obravnave. Globalne spremembe in nove tehnologije so fizični prostor v postmodernosti z lažjim premagovanjem razdalj resnično "skrčile". Na drugi strani pa možnost *"pogledati skorajda že v vsak kotiček planeta"* jasno nakazuje, da je neokrnjene narave vedno manj. Izkaže se, da so zavarovana območja (tako regijski kot tudi krajinski parki) postavljeni med naravo in ograjeno okolje in bodo sčasoma postala edini dokaz o nekdanjem obstoju prvotne podobe našega okolja.

S pomočjo družboslovnih znanosti si lahko pomagamo razložiti različna vrednotenja okolja v različnih družbah. Kar je videti nenaravno ali okolju neprijazno v eni družbi, ni nujno na enak način obravnavano v neki drugi. Odnos do okolja je nedvomno pogojen že z zgodnjo socializacijo. Je kulturni proces in variira od družbe do družbe, skozi različna obdobja in je različen tudi med družbenimi sloji v neki družbi. Urry pravi, da ne moremo govoriti le o eni sami naravi, ampak obstaja več vrst "narav". Kot take so zgodovinsko, geografsko in družbeno konstituirane in njihovih mej ni mogoče jasno določiti, kajti niso fiksne in dokončne, ampak so zgodovinsko in geografsko

pogojene. Tako postajajo družbeni in kulturni projekt znanstvene obravnave, zaznan kot predmet, vreden nadaljnje obravnave (Urry, 1998).

Prostor torej ne obstaja sam od sebe, ampak mora biti osmišljen. K temu je pripomogel širši kulturni in politični razvoj. Napredek človeštva so spremljale (neizogibne) posledice kot so tveganje, globalizacija, reflektivnost, detradicionalizacija ipd, kar vse lahko povežemo s postmodernistično dobo, katere priče smo. Tako ni presenetljivo, da so vedno bolj nepremišljeni posegi v prostor vzbudili pozornost ne samo strokovnih krogov, temveč tudi širše javnosti. Mnogo razprav, ki so zadevale okoljske probleme, je prišlo v javnost, ker se je v njih odražala širša kritika moderne družbe in odnosov med ljudmi in različnimi vrstami skritih tveganj. Postopoma je sodobno okoljevarstvo postalo eden glavnih predmetov javne razprave okoljevarstvenikov in različnih politik. Začetki sodobnega okoljevarstva segajo v Anglijo, ki velja za najstarejši, najmočnejši, najbolje organiziran in podpiran okoljevarstveni lobi na svetu; pomembno pa so k njegovem nastanku prispevale tudi ideje, dogodki in gibanja v ZDA in Zahodni Evropi.

Sodobno okoljevarstveno gibanje ima kompleksno zgodovino, ki so jo sooblikovali mnogi faktorji. Sem spada angleški romanticizem, kritika povojne modernizacije, znanstvene kritike načela neomejene rasti, širjenje ekološke zavesti in zaščitnosti okolja, proti-kulturna in druga gibanja, indirektnost družbenega življenja, nasprotovanja nevarnostim hladne vojne in iskanje rešitev za globalno družbo. To pomeni, da je bil pomen narave pogosto predmet diskusije, kar vključuje idejo narave kot pokrajine, kot predmet znanstvenega proučevanja, kot objekt varovanja in zaščite, kot zagotavljanje virov, ki so neobhodno potrebni za preživetje človeštva, kot vir duhovne preнове in skupnosti ter bolj splošno – narave kot okolja.

Sodobno okoljevarstvo je torej v precejšnji meri pogojevala globalizacija kot proces, v katerem lokalna dogajanja in družbene relacije postanejo vedno bolj vpeti v oddaljena dogajanja in obratno. Ko je ta proces v postmodernosti postal opaznejši, je postalo vprašanje osebne vpletenosti in zaupanja med javnostjo in različnimi institucijami pereče. Ta dinamika se kaže v povečani vlogi, ki jo imajo mediji in ekspertni sistemi v percepciji ljudi (Urry, 1995).

Od sredine 80-ih naprej so bili pojavi, kot je izginjanje ozona, izginjanje živalskih in rastlinskih vrst, globalno segrevanje, nuklearno sevanje, onesnaženje ipd., zaznani kot globalna, kompleksna, dolgoročna, pogosto nepreračunljiva in našim čutom nezaznavna tveganja. Temeljni pogoj zadovoljivega funkcioniranja vsakdanjih delovanj je torej zaupanje v nacionalne in še posebej globalne ekspertne sisteme, ki nam posredujejo informacije, znanja in interpretacije teh procesov.

1.2 Narava kot podeželje

Da bi razložili proces, v katerem je narava "postala" podeželje, si lahko pomagamo z Lefebvre-ovo teorijo prostorskega, zlasti z njegovim trojnim razlikovanjem prostorov (Lefebvre v Urry, 1998:172).

Prvič, lahko razlikujemo med prostorskimi delovanji, ki segajo od čisto rutinskih vsakodnevnih opravil posameznika do delovanj velikih sistemov in njihovih podsistemov. Ta delovanja sčasoma postanejo del ograjenega okolja in se dolgoročno odražajo v značaju pokrajine.

Drugič, lahko govorimo o reprezentacijah prostora; o različnih oblikah znanj in delovanj, ki urejajo in predstavljajo prostor, še posebej na ravni tehnik prostorskega planiranja, managementa in države. Prostor je skozi čas dobival različne oblike, ki jih je človek ustvarjal glede na svoje potrebe. Tako je naravnemu sledil absolutni in temu abstraktni prostor (ki je najvišja točka kapitalističnih odnosov); cilj tega pa je bil postopno ločiti naravo od dimenzije prostorskega. Reprezentacija prostora pomeni ravnanje oziroma upravljanje s prostori (kot je npr. plaža ali podeželje). Ti *naravni prostori* so družbeno "sproducirani", še posebej s premikom k posebnim abstrakcijam prostora, čeprav je "družbeno" v prostoru očem skrito. Kot smo že rekli – prostor ne obstaja sam od sebe, osmisli ga človek, ki fizičnemu prostoru da vlogo družbenosti.

In tretjič, govorimo lahko tudi o prostorih reprezentacije oz. o kolektivnih izkušnjah živega prostora. Sem spadajo simbolične diferenciacije in kolektivne fantazije o prostoru; odpor dominantnih prostorskih delovanj in različni načini individualnih in kolektivnih prestopov obstoječega prostora. V vsakem obdobju zgodovine medsebojno delovanje teh elementov povzroča določeno vrsto družbene prostorskega.

Družbeni pomen podeželskega prostora je torej zasnovan kot dolgotrajen zapis in dokaz življenja in dela preteklih generacij, ki so prebivale v njem in tam pustile del sebe ter ga osmislile. S tako opredelitvijo občutno presežemo običajno razlikovanje med ljudmi in naravo in hkrati upravičimo tudi neposredno uporabnost družbene teorije pri obravnavi prostora, še posebej pri vsebinski presoji problemov, ki se pojavljajo pri prehodu v postmoderno družbo. Nadlokalni globalizacijski vplivi so korenito spremenili tudi primarno vlogo podeželja, se pravi s kmetijsko dejavnostjo zagotavljati zadosten vir hrane. Kmetijstvo ostaja le ena od dejavnosti v podeželskem prostoru. Kot bomo videli v tretjem poglavju, je tudi podeželje obsojeno na korenito prestrukturiranje, v kar spadajo mnogi novi koncepti, med njimi tudi zaščitena območja. Tako se npr. regijski park predstavlja kot ekološka in družbena vrednota, ki lahko pripomore k ravnovesju med urbanim in podeželskim prostorom.

1.2.1 Zgodovina ideje podeželja

Sodobne razprave o spremenjeni vlogi podeželja so pogojene že s transformacijami družbenih razmer v času industrializacije in urbanizacije v Angliji, zato je smiselno pogledati v pretekla dogajanja, ko se je začela vloga podeželja postopoma oddaljevati od istovetenja s kmetijstvom.

Pojem podeželja je prešel v širšo rabo v Angliji v 18. stoletju. Razvoj le-tega ima korenine v mnogih istočasnih, že omenjenih procesih tedanjega časa, kot je na primer zgodnje nastajanje mest. Večina ruralne zemlje je bila do tega časa zamejena; prevladovali so zemljelastniški odnosi. To pomeni, da je prihajalo do vedno večje ruralne depopulacije delavcev brez zemlje in na drugi strani kopičenje moči v rokah lastnikov zemlje, s katero jim je bila omogočena zasnova novih aktivnosti in reprezentacij prostora znotraj teh področij. Še posebej pomemben je bil pojav novih aktivnosti, kot so na primer lov in ribolov, ko so se ruralna območja postopno preobrazila v podeželje, ki je vedno bolj postajalo prostor preživljanja prostega časa, zabave in tudi estetskih užitkov.

Medtem ko je postajalo podeželje vedno bolj zaželen prostor zaradi svojih vizualnih kvalitiet, posredovanih skozi reprezentacijo prostora preko ideje pokrajine, je industrijsko mesto dajalo vtis popolnega onesnaženja in splošne prenaseljenosti.

Zastavlja se vprašanje, zakaj je v britanski kulturi podeželje postalo tako cenjeno?

Urry (1998) daje štiri možne odgovore:

- 1.) Pri povečevanju priljubljenosti podeželskega prostora je v 19. stoletju zelo pomembno vlogo odigral angleški romanticizem, ki je podal posebno vpliven način občutenja in doživljanja narave.
- 2.) Idealiziranje narave v romanticizmu v zgodnjem 19. stoletju je podeželju še povečalo privlačnost, ker so ruralna področja malo pred tem doživela obsežno družbeno transformacijo¹.
- 3.) Romanticizem kot skupek prepričanj in delovanj je postavil na začetku v ospredje podeželje na jugu Anglije ter kasneje njegove vrednote razprostrl nad vso deželo.

---

¹ Pri tem moramo vedeti, da podeželje v Angliji ni imelo prizvoka barbarstva in neolikanosti, kot drugod po Evropi. Omenili smo že tudi, da ravno iz ruralnega področja izhaja razred kapitalistov ter bistven del delavstva, ki se je razmahnilo v dobi industrializacije. Prostor angleškega podeželja je postal enakovreden urbanim področjem, saj so bila tu velika posestva, ki so predstavljala koncentrirano bogastvo in na drugi strani nešteto možnosti preživljanja prostega časa.

4.) Podeželje na jugu je postalo središče angleške nacionalne identitete, ki je imela kasneje funkcijo vzdrževanja in zavarovanja tega prostora pred prihajajočo urbanizacijo in industrializacijo.

Slika 1.1 Primer podobe angleškega podeželja

Vir: <http://www.webshots.com>

Ideal podeželja, ki je bil v Evropi tako močan², v ZDA ni bil pretirano poudarjen. Ameriško podeželje je namreč zaznamovalo delovanje prvih naseljencev in ostankov preteklosti, individualizma, egalitarizma, dela in trgovinskega prometa. Medtem ko je bilo angleško podeželje depopularizirano skozi vse 19. stoletje, je bila populacija ruralne Amerike vedno bolj poljedelsko kolonizirana in se je nezadržno pomikala proti zahodu. Gledano skozi evropsko percepcijo, v Ameriki pravzaprav ni podeželja, je samo dežela, kajti tamkajšnje kmetije oz. farme pogledu ne nudijo tolikšne "očarljivosti"³ (glej sliko 1.1) kot zelena polja v Angliji (Bunce v Urry, 1998).

---

² V različnih deželah najdemo raznovrstne znamenitosti: alpski svet v Švici, fjordi na Norveškem, močvirja na Irskem, divjino Divjega zahoda v ZDA, geozirje na Novi Zelandiji itd. Tudi tu je vidno človekovo delovanje, a vendar so ti naravni prostori povsem drugače družbeno sproducirani, kot v Angliji, kjer ima podeželski prostor na eni strani značilnost estetske in privlačne univerzalno udomačene ruralne ter na drugi poljedelske pokrajine. Seveda pa moramo iskati razloge za tako konceptualizacijo prostora tudi v različnih geografskih, kulturnih, političnih idr. pogojenostih.

³ Ideologija in politični sistem sta prav tako kot gospodarski sistem tista, ki določata podobo in dožemanje krajine. Najnazornejši primer spremembe ustroja krajine je *Parlamentarni odlok o ogradah* v Angliji v 18. stoletju, ki je povzročil, da so se ogromna polja spremenila v manjše parcele, ograjene z živimi mejami. Ograjevanje zemljišč in hkratno razlašanje kmečkega stanu sta izraza interne kolonizacije dežele, se pravi njene transformacije iz tega, kar je William Blake poimenoval *zelena in prijazna dežela*, v krajino, v emblem nacionalne in imperialne identitete. Ta urejena in negovana krajina ostaja prisposoda v zavesti Angležev.

Nacionalno "prisvajanje" prostora se tudi pri nas v prvi vrsti naslanja na določene značilnosti "svetih" krajev naroda. Pri tem se v tej predstavi pojavljajo še posebni krajinski tipi oziroma motivi, ki se kažejo kot kultivirana gorska krajina, podoba domačije z značilnimi prvinami (njive, travniki, kozolci, vinogradi, cerkvice na vzpetinah). Nacionalna identiteta se na Slovenskem ni navezovala zgolj na določeno ozemlje, saj so bile ravno pri opredeljevanju zamejenosti nacionalnega ozemlja nenehne težave in morda ravno zaradi tega svojo identiteto enačimo z drugačnimi prostorskimi elementi.

1.2.2 Družbena zaznava podeželskega prostora

V splošnem pri nas prevladuje predstava o Sloveniji kot idilični deželi, ki je polna naravnih lepot, obrobljena z gorami ter prepletena z bistrimi rekami in potoki. S takšno podobo se predstavljamo tudi izven domovine. Ta *družbeno vzpostavljeni konstrukt*, meni A. Kučan (1998), je sestavljen iz krajev, krajinskih tipov in krajinskih značilnosti, ki sta jim kultura in družba v zgodovinskem razvoju pripisovali posebne pomene. Predstava, ki jo ima družba o prostoru, v katerem živi, pogojuje njeno ravnanje z njim tako na ravni družbe kot tudi na ravni posameznika. Vendar pa z idealno predstavo o prostoru povezana načela niso vedno v skladu z družbenim delovanjem, kajti že razpršena individualna stanovanjska gradnja ruši vzorce ruralne krajine. Gre za razkorak med stvarnostjo in konceptom idealne podobe. "Pri čislanju domačijske, ruralne krajine gre torej za ideološki konstrukt, s katerim se utemeljuje izjemnost slovenskega nacionalnega prostora" (Kučan, 1998: 213).

Prepoznavanje prostora izhaja, kot že rečeno, iz posameznikovega ali družbenega dojetja le-tega; na nacionalni ravni pa iz percepcije skupine, ki se je opredelila kot narod. Nacionalna identiteta se veže tudi na krajine in potemtakem tudi na njene fizične prvine, vendar je razlog za navezanost prej kot sestava teh prvin, pomen, ki jim ga družba pripisuje. Prostor, ki ga človek naseljuje, prispeva k oblikovanju njegove identitete, hkrati pa se v krajini odražajo družbene relacije in s tem prispevajo k ustvarjanju krajinske podobe v družbeni percepciji, po kateri je prepoznana in se lahko z njo poistovetimo.

Nedovoljeni posegi v prostor, kot je na primer črnograditeljstvo, povzročajo spremembo v značaju krajine in njeni namembnosti. A. Kučan navaja (1998) kot primer javnomnenjsko raziskavo *Družbeni vidiki razvoja Rogaške Slatine 1992* (M. Hočevar, 1993), ki je pokazala, da črne gradnje za prebivalce skorajda ne predstavljajo problema. Visoko stopnjo neskladnosti med državo in

individualnim graditeljem (pred uvedbo sedanje strožje zakonske regulative) imenuje kulturni vzorec Slovencev, kar bi lahko pojasnili kot posledico prevladujoče "ruralne zavesti", ki je odraz objektivnega pomanjkanja urbane kulture. Raziskava je tudi pokazala, da mestni prebivalci navajajo kot pozitivne prostorske vrednote mesta na primer veliko zelenja in domačnost, ki sta tipični ruralni značilnosti. Torej je celo v mestnem okolju ruralnost dojeta kot vrednota. Vendar tudi v tem primeru praksa trči ob načelne izjave, saj Slovenci s svojim ravnanjem ogrožajo prav tiste vrednote, ki jih prvotno izpostavljajo kot tradicionalne in simbolne.

V tem kontekstu je zanimiva raziskava konec 90-ih v Angliji, ki jo opisuje Urry (1998). Pokazala je namreč, kako velik simbolni pomen javnost pripisuje angleškemu podeželju. Vidi ga kot prostor, ki ima karakteristike tradicije, stabilnosti in trajnosti. 60% Britancev ga zaznava kot vitalno komponento kvalitete življenja. Rezultati raziskave potrjujejo priljubljenost obiskovanja podeželja, pomembnost lokalnega podeželskega prostora, še posebej hoje v naravi; skrbi, ki jih ljudje občutijo ob grožnjah in spremembah v okolju, visoko stopnjo nagibanja k okoljevarstvu; naraščajoč kulturni pomen privlačnosti in lepot podeželja; identifikacijo podeželja z naravnim prostorom, ki nudi mir in samoto ter vrednote podeželja.

Raziskovalci so zavzeli alternativno epistemološko pozicijo in sicer, da je podeželje pravzaprav kot neka sporna družbena kategorija, ki odraža neprestane razprave v javnosti. In dalje – ta sporna pojmovanja podeželja naj bi bila prisotna tako v vsakem posamezniku, kot tudi v javni sferi civilne družbe. Kajti ljudje v svojih potrebah in pričakovanjih do narave delujejo veliko bolj protislovno, kot so predvidevali doslej. Ugotovili so, da bi vladne agencije in privatni sektor morali biti dovetnejši za protislovja, ki se pojavljajo v javnosti glede narave ter najprimernejših možnosti oddiha. Nujno je namreč identificirati kulturne okoliščine, ki proizvajajo taka dvoumna razumevanja narave. Podeželskega prostora se namreč ne bi smelo obravnavati le kot ponudbe na trgu, kjer je kot tržno blago organizirano, ponujeno v ceni in potem alocirano na trgu. Te organizacije oz. agencije so podcenile globino kulturnih tenzij v ključnih elementih podeželja.

1.2.3 Aktivnosti na podeželju

Različne aktivnosti⁴, ki jih je dandanašnji možno opravljati v okviru podeželskega prostora (kot je npr. hoja, smučanje, čolnarjenje ipd.), ne spadajo v primarne dejavnosti na podeželju, ampak so

---

⁴ Urry v tem kontekstu uporablja termin *spatial practices* (Urry, 1998).

posledica specifične prostorske namembnosti. Sodobne družbe so jih namreč morale "odkriti", institucionalno oblikovati in umestiti v kompleksne procese družbenih delovanj.

Kot smo že poudarili – ne moremo govoriti o enem samem abstraktnem podeželju, ampak obstajajo specifične vrste podeželja, katerih pomen in izgled je produkt ljudi in katere ljudje tudi uporabljajo. Vse večja kompleksnost, ki jo prinaša doba postmodernosti, se prenaša na vsa področja življenja, pri čemer je prostoru še najmanj prizaneseno. In kar je v nekem okolju sprejeto kot samoumevno, lahko nekje drugje izzove neodobravanje. Nazoren primer takega delovanja je (grob) poseg v zaščitenem območju Kozjanskega regijskega parka, kjer je konec avgusta 2002 sosednja občina začela graditi cesto skozi sotesko in s tem povzročila pravo "vojno" med domačini in strokovnjaki omenjenega zavoda. Na eni strani imamo interese okoliških prebivalcev, ki bi s to cesto pridobili bližnjico do svojih vinogradov, na drugi pa okoljevarstvenike. Kozjanski regijski park, ki si zastavlja kot temeljno poslanstvo varovanje naravne in kulturne dediščine, na tem območju vidi priložnost za vrhunsko kulturno, turistično in naravovarstveno ponudbo, pot skozi gozd pa bi lahko uredili kot učno in sprehajalno pešpot. Direktor KP-ja, Franci Zidar, je ta poseg opredelil z besedami: "To je enako, kot če bi začeli graditi cesto skozi Dolino triglavskih jezer. Gre za izjemno pomembno lokacijo, ki jo je mogoče s partnerstvom in varstveno razvojno politiko vključiti v jutrišnjo gospodarsko-turistično ponudbo tega območja. Tukaj živijo pomembne in redke živalske in rastlinske vrste, kot so denimo gams, netopir, sokol selec, med florističnimi posebnostmi je bavarska popkoresa⁵." Predstavnik nasprotne strani, župan občine Bistrica ob Sotli, pa gradnjo ceste opravičuje: "Že dvajset let, odkar je Zidar na čelu Kozjanskega parka, smo v razvojnih načrtih prikrajšani za veliko stvari. Ne moremo uresničevati osnovnih nalog, ki nam jih nalaga zakon o lokalni samoupravi, saj na vsakem koraku srečamo zid - to je Kozjanski park. Nemogoče je sodelovati, ne vidimo več skupne poti. Kategorizirano javno pot skozi gozd hočemo vzpostaviti v prevozno stanje predvsem zato, ker si tega želijo domačini." (Dnevnik, 26.9.2002). Zaradi otežene komunikacije in nasprotujočih si interesov "zgodba" še ni dobila epiloga. Nelagodja tistih, ki so zadolženi za korektno urejanje prostora, v tem primeru ni težko razumeti. Jasno se kaže tekma med tradicionalistično in modernistično naravnano "logiko" urejanja prostora. Morda bi (tudi sociološka) analiza in raziskovanje tega družbenega konteksta prinesla hitrejšo razrešitev problema in tudi produktivnejše sodelovanje. Takih in podobnih primerov bi lahko našteali še več; nenazadnje lahko mednje uvrstimo tudi gradnjo avtocestnega križa⁶.

---

⁵ Register flore Slovenije jo označuje kot zaščiteni cvetlico (lat. *Moehringia bavarica*).

⁶ Znotraj programa gradnje avtocest v Sloveniji se nahaja spekter različnih konfliktov in interesov (med drugim vzporedno tečejo tudi arheološki raziskovalni projekti, ki bodo pomembno prispevali k razumevanju naših krajin v preteklosti).

Podeželski prostor vsekakor nudi številne možnosti za prostočasne dejavnosti; od športno-rekreativnih, kulturno-umetniških, do povsem vsakdanje rekreacije, kot je na primer hoja. Prej omenjeni Kozjanski regijski park kot zavarovano območje v svoji pestri ponudbi poleg kulturnih spomenikov in prikazov sodobne ustvarjalnosti omogoča nešteto priložnosti za odkrivanje, uživanje in sprostitev ob naravnih lepotah podeželja. Sem spadajo tudi mnoge učne in sprehajalne poti ter kolesarske steze. Kajti podeželska kultura s tradicionalnimi vaškimi sistemi nezadržno izginja; priča smo novonastajajočemu okolju in temu pripadajočim dejavnostim. Tudi hoja je ena takih aktivnosti, ki lahko marsikomu postane način življenja ali pa samo občasen pobeg od vsakdanjosti.

Sprehajanje je postalo v 19. stoletju v Angliji vrednota in ne samo nuja. Tako kot so nekoč ljudje vedno manj hodili zaradi napredka transportnih sredstev, tako zdaj tistih, ki so se sprehajali oziroma hodili, zaradi tega niso označili za revne. Postopoma je postalo družbeno sprejemljivo tudi sprehajanje žensk (kar je bilo nekoč dopustno le na romanjih)⁷.

Tudi hoja kot aktivnost prostor oblikuje, *popotniki* s tem producirajo nove prostorske aktivnosti in prostore reprezentacije. Nenazadnje ima podeželje v postmodernosti večji čar, če se skozenj gibljemo, potujemo in ga raziskujemo, ne pa da prebivamo znotraj podeželskega prostora ves čas na isti točki. Z nastopom avtomobilov v moderni dobi je prišlo do sporne prostorske dejavnosti na podeželju, saj le-ti omogočajo udobno in varno potovanje; potniki so v njih ločeni od neposredne vsiljivosti okolja. Postopoma smo velike površine našega planeta prilagodili avtomobilskemu prometu, "ki konstituira tipičen ne-prostor supermodernosti; ne-prostor, ki ni niti urban niti ruralen; ni lokalni in ne kozmopolitanski; je moderna avtocesta, ki je bila s svojim vizualni vplivom predmet okoljskih nasprotovanj" (Auge v Urry, 1995:210).

Globalizacijski vplivi povečujejo izginjanje pristne narave in tradicionalnega podeželskega prostora in hkrati "dvigujejo ceno" tistim redkim naravnim področjem, ki so še nedotaknjena oz. so ohranila izvorno podobo. Primer takega območja pri nas so tudi Soline, ki sodijo med eno najbolj cenjenih

---

⁷ Na spremembo stvarnega in ideološkega okvirja sprehajanja oz. hoje je vplival napredek v razvoju prevoznih sredstev v poznem 18. stoletju, še posebno železnice, ki je postopno zabilisal povezavo hoje z nujnostjo, revščino in potepuštvo. Skozi 19. stoletje je zanimanje za pešačenje postopoma naraščalo (eden glavnih vzrokov je bil estetski izgled telesa), hoja je prinašala tako osebne kot družbene koristi. Kmalu so postale popularne tudi ekskurzije z jasno določenim ciljem. Pojavil se je nov miselni tok, ki je pešačenje vedno bolj prikazoval kot izkušnjo omike, ki bi lahko prenovila tako posameznika kot celotno družbo. V 20. stoletju so tudi ostali družbeni sloji postopoma prevzeli to "modno muho", še posebej v času med obema vojnama (Urry, 1998).

območij v državi. Zadnjih petdeset let so propadale, zdaj pa se je ponudila priložnost za njihovo oživitev. Država je namreč podelila koncesijo nad krajinskim parkom zasebnemu podjetju⁸.

Seveda pa je moč najti tudi predele, kjer je podeželski prostor pogosto bolj onesnažen, kot urbano okolje. Postmodernost je pripomogla tudi k temu, da se je vera v zdrav podeželski svet nemalokrat začela rušiti (oporečno mleko, meso dvomljivega porekla, zelenjava s preveliko vsebnostjo škropiv, splošno onesnaženje zaradi intenzivnega načina pridelave ipd.). Zaščitena območja so tisti elementi, ki lahko pripomorejo ponovno vzpostaviti ravnovesje med urbanim in ruralnim, med nostalgичnim pojmovanjem krajevnih prostorov in nadlokalnimi globalizacijskimi vplivi.

2 PROSTOR IN PROSTORSKO NAČRTOVANJE

2.1 Prostor kot dobrina

Prostor je fizično omejena dobrina, zato je pomemben namen njegove rabe, organizacija ter videz in njegova kakovost. Način in obseg spreminjanja prostora sta odvisna od spoštovanja prostorske kontinuitete, konteksta in identitete, njihovo upoštevanje pa je odvisno od družbenega vrednostnega sistema.

---

⁸ Če podjetje Mobitel, občina Piran in drugi vlagatelji ne bodo znali postaviti meje pri načrtih s Solinami, bodo težko obdržali etiketo enega najzanimivejših ekosistemov v Sloveniji.

Zavedati se moramo, da prostor ni neskončen. Fizični prostor res izgublja nekatere funkcije, a hkrati pridobiva nove vrednosti in postaja vse bolj redka dobrina. S tem, ko so fizične razdalje zaradi napredka informacijske tehnologije vse bolj obvladljive, prihaja do paradoksa. Na eni strani se prostor "krči" in je s tega vidika skorajda v celoti obvladljiv, na drugi strani pa postajamo vse bolj domocentrični⁹. Prehod v postmoderno družbo spreminja merila družbenega razvoja, med drugim tudi odnos do prostora. Presoj ne moremo več podajati zgolj glede na ekonomske kazalce, kajti ekonomska merila služijo sedaj kot "...sekundarna kategorija oz. instrument za doseganje temeljnega razvojnega cilja, tj. čim boljšega življenja za vse člane konkretne prostorske skupnosti" (Kos, 2002: 33). Kakovosten prostor je bistveni dejavnik kakovosti življenja, takega prostora pa je vedno manj (ne glede na težko določljivost sprejemljivih meril)¹⁰. Pogled, ki kot najvišje merilo razvoja postavlja kakovost življenja, pomen teh razsežnosti znatno povečuje.

Konkreten primer prostorske skupnosti so prebivalci Kozjanskega regijskega parka, kjer npr. gozd ni več samo vir pridobivanja naravnih bogastev, ampak je z zakonsko podlago zavarovano področje, ki pomeni naravni habitat zaščitenih živalskih in rastlinskih vrst. V začetku morda utopični načrt¹¹, zavarovati del Kozjanskega pred posledicami sodobnih procesov, vendarle počasi prodira, (čeprav najbrž nikoli ne bo šlo brez konfliktov), v zavest ljudi in v njihove predstave o prostoru.

Fizični prostor vse bolj izgublja vlogo zaščite pred raznovrstnimi motnjami in zato se povečuje potreba po drugačnih mehanizmih zaščite, kar naj bi v prihodnosti povzročilo privilegiranost določenih skupin, ki si bodo lahko privoščile nadstandardno kakovost prostora in okolja (ekskluzivni prostori), obenem pa se bodo nadaljevale negativne okoljske motnje, kar bo povzročilo zaostrovanje meril za poseganje v prostor in okolje.

Danes se je obseg človekovih dejavnosti bistveno razširil. Pred pol stoletja so bile vezane predvsem na lokacijo naselitve v zelenih periferijah in na migracije do mesta zaposlitve v urbanem središču oz. vsaj blizu njega. Sedaj pa so lokacije naselitve, zaposlitve, šolanja, nakupov, rekreacije itd., prepletene v mozaičnem vzorcu. Nekoč so se sinergetski učinki ekonomije obsega udejanjali v zgoščenih urbanih aglomeracijah (čim večje in gostejše so bile, tem bolje). Sedaj sinergija deluje v mnogo večjih, urbano-ruralno organiziranih prostorih. Izrazita je v vozliščnih prostorih, koridorjih,

---

⁹ V zadnjem času so vzroki "domocentričnosti" tudi globalna recesija, iraška vojna in svetovni boj proti terorizmu, vsesplošne klimatske spremembe ipd., kar se močno odraža tudi v turizmu.

¹⁰ D. Kos (2002) govori o *spolzkem terenu postmoderne relativnosti*, ki predstavlja oteženo konsenzualno presojo kakovosti oz. nekakovosti. Pomembne postajajo kvalitete prostora, ki niso določljive neposredno z ekonomskimi kazalci. Tudi na tem področju gre še za eno postmoderno *novost*.

¹¹ Kajti prostorsko načrtovanje v izhodiščnem načrtu deluje bolj ali manj kot utopična praksa; kot nekaj, kar nima veliko možnosti za uspeh, a vendarle daje upanje za doseg zastavljenega cilja.

prostorih med večjimi mesti, na obalah rek, jezer in morij ter ni več vezana le na kratke razdalje. Iz tega bi sledila domneva, da majhne prostorske enote nimajo druge izbire, kot vključevanje v velike globalne sisteme. Globalizacijski procesi potegnejo namreč za sabo združevanje, povezovanje, brisanje sistemskih meja, nastajanje velikih sistemov,... Potemtakem majhne prostorske enote nimajo druge izbire kot vključevanje v velike globalne sisteme. Vendar domneva, da majhni sistemi nimajo možnosti lastnega razvoja, premalo upošteva pomembnost konkretnih fizičnih prostorov in njim lastnih identitetnih konstrukcij. "Postmodernistični koncepti bi torej morali upoštevati sinergetske učinke združevanja, nastajanja velikih sistemov, obenem pa dopuščati in raziskovati možnosti vnovične krepitve lokalnih avtonomij kot ohranjanja in celo krepitve posebnosti manjših prostorskih enot" (Kos, 2002: 34).

2.2 Prostorsko načrtovanje

Razmerja med družbenimi procesi in grajenim okoljem (mestom) ne smemo obravnavati zgolj v pojmovanju, ki ohranja obstoječe stanje, temveč tudi kot ključno žarišče družbenih sprememb. Nova, ključna dimenzija sodobne prostorsko-planerske paradigme, je postavila za razliko od poudarjanja razvojnih in ekonomističnih načel v preteklosti, ki je povzročila nesluten obseg okoljskih problemov, v ospredje predvsem preventivni okoljevarstveni oz. varovalni vidik prostorskega planiranja. Tudi podeželskemu prostoru je namenjene vedno več pozornosti v smislu načrtovanja in urejanja. Že dejstvo, da je v mestih pitna voda kvalitetnejša, kot na podeželju, je več kot zaskrbljujoče, da ne omenjamo nekontroliranih gradenj in ostalih posegov. Bolj kot kdajkoli prej zahtevajo tudi v Sloveniji družbene razmere ter obstoječi in pričakovani prostorski problemi kvalitetnejšo specializacijo in poglobitev temeljnih ved in strokovnih disciplin v delih in na področjih, ki interdisciplinarno, če ne tudi multidisciplinarno, sestavljajo prostorsko planiranje.

"Planiranje v najširšem smislu obstaja kot oblika družbene intervencije v sicer spontano potekajočih družbenih procesih oz. gre za dihotomijo med spontanostjo in usmerjanjem v družbenem in prostorskem razvoju" (Novak, 58: 1998). Dandanašnji, ko govorimo o postmodernem obdobju, načrtovanje prostora ni več zgolj racionalna dejavnost. Lahko bi rekli, da se formalni sistem urejanja in načrtovanja odmika od stroge državne avtoritarnosti in postaja dojemljivejši za individualne konstrukcije prostora.

Planiranje je nekaj, kar uhaja strogim disciplinarnim omejitvam; razpravo o njem lahko uvrstimo med sociologijo, ekonomijo, politične znanosti, matematiko ter celo med geografijo in arhitekturo

(Gantar, 1993). Ena bistvenih distinkcij planiranja od drugih oblik družbenega delovanja je, da so posledice odločitev časovno in včasih tudi prostorsko odmaknjene od procesa planiranja. Namen prostorskega planiranja pa je določiti vizijo, cilje in koncept oz. zasnovo organizacije prostora. Na lokalni ravni je potrebno opredeliti tudi namensko rabo prostora ter kriterije in pogoje za spreminjanje rabe ali za nove posege v prostor tako s funkcionalnega, morfološkega kot tudi z okoljevarstvenega vidika. Drago Kos (2002) meni, da realizacija formalnega načrta največkrat odstopa od predstav načrtovalcev prav zaradi utopične razsežnosti konstrukcije prostora. Načrt posredno ali neposredno nujno zadeva tudi predstave ljudi o določenih podobah prostora. Gledano s sociološkega vidika se postavlja zanimivo vprašanje, kako uspešno povezati vse neposredno vključene elemente, da bo ugodno razmerje med njimi pogoj plodnega sodelovanja. "Kako torej v razmerah, ki so precej nenaklonjene kolektivnemu delovanju, okrepiti prostorsko načrtovanje tako, da bo postalo upoštevanja vredna, z izvedljivimi sankcijami podprta praksa" (Kos, 2002: 39). Samo razvita in dobro organizirana znanstveno raziskovalna dejavnost lahko poleg neposredno uporabnih rezultatov pripomore k dobri strokovni in družbeni klimi na področju načrtovanja prostora.

Razprava o postmodernističnih družbeno-prostorskih razmerah je neobhodna za doseganje legitimnosti pri poseganju v prostor, kajti vse kompleksnejši načini družbenih konstrukcij prostorov zahtevajo poglobljeno iskanje rešitev, tudi v interdisciplinarenem smislu. In če strogi okvir prostorske prakse tvorijo predvsem discipline, kot je regionalno prostorsko načrtovanje, urbanistično ter krajinsko načrtovanje, katerih osnovni predmet proučevanja je fizični prostor, vidimo, da je ob množici na novo nastajajočih družbenih sprememb, nujno vključiti ne samo sociologijo, temveč tudi ostale družbene vede. Vedno tesnejše povezave z institucijami EU prinašajo tudi iskanje novih modelov urejanja prostora in tako lahko tudi načrtovanje omogoča manj konfliktno prilagajanje velikim strukturnim spremembam, kot je globalizacija.

2.2.2 Vloga (prostorske) sociologije pri prostorskem načrtovanju

Temeljni strukturni problemi sodobnih družb nastajajo tudi zaradi še vedno nejasnih razmejitev med modernizmom in postmodernizmom. In če urejamo oz. načrtujemo v prostoru, kjer je še vedno močan pridih tradicionalizma, so razmere za uspešno plansko delovanje dokaj težavne. Ni dvoma, da je smiselno in tudi potrebno veliko energije usmerjati v analizo in podrobnejše raziskovanje tega področja. Sociologija lahko s svojim akumuliranim znanjem brez dvoma koristno nastopa v sistemu prostorskega planiranja.

Gantar (1993) meni, da je sociologija oz. ožje sociološka teorija pravzaprav plansko relevantna znanost. Ni namreč teorije planiranja, ki ne bi izhajala iz določenih eksplicitnih ali implicitnih socioloških in družbeno teoretskih domnev o "naravi" družbe, posameznika, delovanja in racionalnosti. Rojstvo sociologije kot posebne družbene znanosti sovпада z njeno plansko oziroma usmerjevalno naravnostjo. Že v njenem začetku jo poskušajo po vzoru naravoslovnih znanosti opredeliti kot globalno družbeno usmerjevalno znanost. "Prostorska sociologija se kot posebna poddisciplina utemeljuje prav kot *intervencijska disciplina*, kar pomeni, da je njen obstoj utemeljen in upravičen ne samo če pojasnjuje »fenomen planiranja« oziroma družbenega usmerjanja, pač pa če iz tega pojasnjevanja sledijo kakšni koristni in povsem praktično uporabni rezultati za planerje in tiste, ki sodelujejo v procesih odločanja, povezanih s problemi usmerjanja družbenih razvojnih procesov" (Gantar, 1993: 87).

Razmerje med teorijo in prakso je tisti okvir, v katerem se najpogosteje zastavlja razprava o razmerju med (družbeno) teorijo in planiranjem. In sociologija kot temeljna družboslovna disciplina oziroma prostorska sociologija kot poddisciplina kljub občasnim prodorom še vedno ni zavzela ustreznega položaja in vloge v sistemu prostorskega planiranja. Nikakor ne bi smeli zanikati njene vloge pri urejanju in planiranju prostorskih sestavin družbenega delovanja. "In čeprav prostorski planerji v *borbi* s parcialnimi sektorskimi interesi velikokrat močno pogrešajo *zaveznike*, je bila sociologija večinoma zgolj *uvodničarska* oz. *dekorativna* disciplina, le redko pa je bila neposredno vključena v planersko delo" (Kos, 1998: 100). Tako obrobna vloga sociologije preseneča predvsem zaradi tega, ker lahko ta veda, kot že rečeno, s svojim širokim pogledom pomaga načrtovalcem z mnogimi argumenti za učinkovitejše razreševanje prostorskih intervencij v prostor, ki so pogosto neusklajene in problematične. Pripomore lahko k večji konsistenci razmerja med teorijo in prakso v prostorskem planiranju in z njim povezanih razvojnih problemov in dilem, kar je v vedno kompleksnejših družbenih razmerah naraščajoči problem.

Sociologija kot interpretativna veda v prvi vrsti ponuja teoretske rešitve, ki pa so nemalokrat zelo uporabne pri praktičnem delovanju. Tudi v Sloveniji je mnogo prostorskih problemov, ki so razvidni že iz novic vsakodnevnega časopisja. Na tem mestu je še kako pomemben pristop sociologije vsakdanjega življenja, saj lahko pojasni "...strukturne razloge "sproščene" individualnega graditeljstva, odkriva razloge močno zakoreninjene protimestne zvesti, ki spodbuja beg iz naših že tako majhnih mest, odgovarja na vprašanja, zakaj se naš prostor vse bolj "amerikanizira", tj. avtomobilizira, zakaj se domnevno racionalni ljudje nemalokrat zelo besno odzivajo tudi na smiselne in nujne infrastrukturne posege v prostor, zakaj s prostorom kot nezamenljivo dobrino ravnamo, kakor da je brez vrednosti..." (Kos, 2002: 10). Zaradi široke obravnave vsakdanjih

delovanj je ta veja sociologije nepogrešljiva ravno zaradi svojega načina zaznavanj in podajanja rešitev v vsakdanjem življenju; v veliko pomoč je lahko tudi pri načrtovanju in urejanju prostora. V smislu prostorskega urejanja je nujno interdisciplinarno povezovanje in plodnejša komunikacija med teoretskimi pristopi in praktičnim delovanjem, kajti prehod v postmoderno družbo postavlja vse zahtevnejše pogoje, ki jih je mogoče izpolniti le z vsestranskim sodelovanjem¹².

Razkol med teorijo in prakso je nemalokrat viden tudi v delovanju primera Kozjanskega regijskega parka, kajti njegovo poseganje v največji meri temelji prav v prostoru samem. Seveda dejavnost zavoda vključuje ozaveščanje prebivalcev, strokovno pomoč in izobraževalne delavnice, vendar konkretne rešitve in izvajanje zastavljenih ciljev velikokrat naletijo na negodovanje lokalnega prebivalstva, ki ga ukrepi zavoda neposredno zadevajo. Morda na tem mestu manjka podrobnejši dialog med strokami, pa tudi načrtovanje v samem začetku obsega preskromne analize in poglobljanje v teorijo. Tudi zaščitena območja v naši državi potrebujejo sociološko obravnavo, ki lahko nedvomno pomaga razumeti družbene vidike prostora in vse raznovrstnejše interese vedno bolj individualizirane potrebe po prostoru. Vedeti moramo namreč, da urejevalski in načrtovalski posegi v prostor zadevajo najvišje interese države, hkrati pa (pogosto) neposredno vplivajo tudi na najbolj individualne usode.

Med drugim se pomanjkanje prisotnosti sociologije v prostorskem načrtovanju kaže tudi glede na kadrovske zasedbe v planerskih zavodih, kjer naj bi primanjkovalo sociološko izobraženih strokovnjakov. Pa tudi dialog med različnimi disciplinami, ki so vpete v sistem načrtovanja prostora še vedno ni vzgled uspešne komunikacij.

Kot pravi D. Kos (2002) prostor nedvomno ostaja središčna družbena tema in še več - globalna telematska dostopnost povečuje pomen nastajajočih, vse bolj individualiziranih prostorskih danosti in ureditev. "Sociologija kot osrednja družboslovna disciplina zato ostaja in postaja tudi središčna "prostoroslovna" disciplina. Najti pa je treba še precej odgovorov na vprašanje, kako premagati prepad med vse bolj individualiziranim dožemanjem prostora in bolj ali manj standardizirano urejevalsko oz. plansko pragmatiko..." (Kos, 2002: 51). Novim teoretskim konceptom se vsekakor ne bo mogoče izogniti, ne glede na dosedanji razvoj, težave pri razvoju prostorske stroke, globalizacijske pritiske itd. Razlog več za inovativne prostorske prakse je tudi bližajoča se

---

¹² V postmodernosti ne moremo več govoriti o rutinskih postopkih, ni stalnic, na katere bi se bilo moč opirati. Kajti vedno pogosteje se srečujemo s situacijami, ki zahtevajo enkratne rešitve.

institucionalna povezava z EU, ki zahteva iskanje novih modelov urejanja in načrtovanja prostora, nenazadnje tudi v zvezi z vedno bolj poudarjanim podeželskim prostorom.

2.2.3 Presoja vplivov na okolje

Po svoji osnovni definiciji predstavlja presoja vplivov na družbeno okolje sistemsko analizo odkrivanja možnih vplivov predvidenega posega v prostor na prizadete ljudi in skupnosti (Burdge, 1994). Sestavlja jo študija presoje vplivov na družbeno okolje in družbene sprejemljivosti posega oz. participacije javnosti v postopkih odločanja. S presojo ugotavljamo zlasti morebitne negativne in neželjene družbene posledice. Prostorski planerji in zakonodajalci pod negativne vplive pogosto uvrščajo predvsem onesnažen zrak, onesnaževanje vodnih virov in druge okoljske posledice, velikokrat pa se pozablja na nepopravljivo škodo, ki jo občuti človek oz. skupnost v svojem bivalnem okolju; torej na družbene posledice posegov v prostor in okolje. Metodologija, ki se uporablja pri presoji družbenih vplivov, se je razvila kot produkt sociologije, demografije in podobnih družboslovnih disciplin. Vendar presoje družbenih vplivov še vedno nimajo stalne vloge pri posegih v prostor, kajti razmerje med družboslovnimi presojami in političnim podsistemom je bolj ali manj konfliktno; predvsem zaradi predpostavke, da so v političnih odločitvah že vsebovane in upoštevane tudi vse družbene posledice. V nadaljevanju se bomo prepričali, da presoja družbenih vplivov nikakor ne sme biti zanemarljiv element prostorskega načrtovanja postmodernih družb.

Tako kot so merljivi biološki, fizični in ekonomski vplivi nekega posega v prostor, lahko izmerimo tudi družbene vplive. To seveda predstavlja svojevrsten problem, kajti družbenih vplivov se ne da meriti in klasificirati v običajnem smislu, zato namenjen je v metodologiji poseben poudarek strukturiranju kvalitativnih in kvantitativnih vplivov, pri čemer je potrebno integrirati vse možne vplive oz. posledice ne glede na ekonomsko dimenzijo.

Osnovni cilj presoje je ustrezno zaščititi predvsem lokalno skupnost pred potencialnimi negativnimi in neželjenimi vplivi načrtovanega posega v prostor. Posameznik je na svoje bivalno in delovno okolje bolj ali manj močno navezan, zato mora v sistemu planiranja obstajati mehanizem, ki to okolje v največji meri varuje. Presoja podaja ustrezen družbeni pristop k ugotavljanju relevantnih vplivov, omogoča vrednotenje alternativnih možnosti blažilnih ukrepov in opozarja na nujnost preučevanja več variant oz. scenarijev.

Sociologija se med drugim ukvarja tudi s problemom, kaj je pravzaprav predmet presoje javnosti oz. javnega odločanja v prostorskem načrtovanju in kaj storiti, kadar je javno mnenje v nasprotju s strokovnimi prostorskimi rešitvami. Aktivno vlogo javnosti v procesu prostorskega planiranja, v presoji vplivov na družbeno okolje in v procesu odločanja, pa nenazadnje analiziramo ne le z vidika zagotavljanja višje stopnje legitimnosti prostorskega planiranja kot dejavnosti, temveč tudi kot možnost posredovanja in uveljavljanja čim večjega števila interesov posameznikov in skupin.

Vsekakor se noben poseg v prostor ne bi smel pričeti brez analize vplivov na širše družbeno okolje, kajti gotovo ne moremo govoriti o idealnem scenariju, ki bi ne imel negativnih vplivov. Kozjanski regijski park si za eno temeljnih nalog v prihodnosti zastavlja uspešnejšo komunikacijo med lokalno skupnostjo in seboj kot nosilec projektov pri posegih v prostor. Ravno to je področje, kjer je smiselna in tudi nujna presoja in skrbna analiza vseh posledic izvedbe načrtovanih projektov, še posebej tistih, ki trajno zaznamujejo okolje tamkajšnjih prebivalcev. Seveda pa je na drugi strani razumljiv dvom o kompleksni presoji družbenih učinkov, še posebej zaradi časovne in nenazadnje tudi finančne stiske omenjenega zavoda.

Nobena evropska država ne sme ločevati okoljske in družbene presoje, saj je človek prav tako del okolja kot druga živa bitja, poseg v prostor pa vpliva na ves del žive narave z določenimi razlikami v jakosti in reflektivnosti posledic. Presoja vplivov na družbeno okolje je vedno vezana na postopek presoje vplivov na okolje, ki obravnava prostorske rešitve. To pomeni, da "...se s presojjo vplivov na okolje ugotavlja sprejemljivost posameznih nameranih posegov v okolje glede na njihove dolgoročne, kratkoročne, posredne in neposredne posledice za okolje z vidika najmanjše možne spremembe naravnih razmer v okolju oziroma z vidika največjih možnih zahtevanih vrednosti varstva okolja..." (Javornik, 1998: 179).

Presoja vplivov na družbeno okolje, ki je danes v razvitih državah integralni del okoljskega managementa, s kompleksnostjo poseganja v prostor pridobiva na pomenu. Sistemski pristop presoje vplivov na družbeno okolje se je v praksi izkazal kot kakovosten in učinkovit mehanizem za preprečevanje negativnih družbenih posledic oz. vplivov na družbeno okolje. Bolj kot so posegi kompleksni, pomembnejše je presojanje vplivov na družbeno okolje, kajti obsežnost potencialnih negativnih vplivov je premosorazmerna z velikostjo posega.

2.3 Načrtovanje podeželskega prostora

Kot smo videli, je razpravljanje o postmodernističnih družbeno-prostorskih razmerah občutljivo področje, kot je občutljivo tudi reševanje in razlaganje kompleksnih situacij, ki jih prinaša postmoderna doba. Predstava o prostoru kot fizičnem in merljivem elementu je preživeta, a kljub temu še vedno poglavitni razlog za vse težje doseganje legitimnosti urejanja in načrtovanja prostora. Klasične prostorske stroke korak za korakom vendarle dopuščajo in priznavajo večjo vlogo sociologije oziroma družboslovja pri analiziranju in interpretaciji prostorskih vprašanj. Kajti dejstvo je, da pravzaprav ni mogoče najti prostorskega problema, ki bi bil zgolj prostorski, v fizičnem smislu, kajti vedno je to hkrati tudi družben problem. Pri določanju problemskih prednosti v konkretnem družbenem okolju je vloga družboslovja, konkretneje sociologije, nepogrešljiva.

Sodobni podeželski prostor je nekakšna mešanica tradicionalizma, modernizma in postmodernizma. Zamisel razvoja podeželja se z agrarnega vidika vedno bolj premika h globalnemu. Krajina prihodnosti postaja plastovito polje naključnih, sočasnih, fraktalnih stanj in s tem spoznavni okvir novi občutljivosti prostora. Postaja področje, ki zahteva posebno obravnavo, tudi sociološko. Vendar obstoječa literatura in drugi viri informacij kažejo, da je sociološko proučevanje sodobnega ruralnega prostora in z njim povezanih problemov šele na začetku in odprto neštetim možnostim raziskovanja. Seveda pa je moč najti celo vrsto člankov (katerih avtorji so najpogosteje prostorski načrtovalci in urejevalci) o razmerah pri nas in tudi svetovni splet nudi informacije o tem, kako se s spremenjeno vlogo podeželja v postmoderini dobi soočajo v tujini. Novi koncepti v zvezi s sodobno prostorsko organiziranostjo, ki se postavljajo nasproti hierarhično zaključenemu prostorskemu redu mest in vasi, so bili najprej opaženi s strani urbanistov. Zaradi številnih odprtih vprašanj, ki jih prinaša prehod v postmoderno družbo, je ukvarjanje s teorijo nujno. In še več - novi pristopi ne bodo prinesli rešitev brez interdisciplinarnega sodelovanja.

Dosedanja praksa prostorskega planiranja pri nas kaže, da so planerski naporji več ali manj usmerjeni na mesto, pozabljamo pa na povezave mesta in vasi ter na zakonitosti, ki za te povezave veljajo. Pri razmišljanju, kako načrtovati razvoj podeželja, se zdi najbolj sprejemljiv in uresničljiv tisti koncept urbanistov, ki zahteva nujnost načrtovanja razvoja naselij ob upoštevanju zatečenega stanja in prihodnjih potreb. Gre torej za princip "navozovanja starega na novo". To vključuje obnove in dopolnitve že obstoječih stavbnih elementov, kakor tudi nastajanje novega bivalnega okolja, v skladu s strukturo in funkcijo vaškega jedra ter posebnostmi krajine.

Skrb za urejanje podeželskega prostora pred drugo svetovno vojno je bila več ali manj prepuščena podeželskemu prebivalstvu. Njihov socialni in ekonomski status se je odražal v okviru vaške aglomeracije oziroma pri urejanju njihovega zemljišča. Le osamljeni entuziasti so že v predvojnem obdobju opozarjali na vrednote tradicionalnih vaških aglomeracij in na tipiko vaške kmetijske pokrajine (Prosen, 1991). Urbana in ruralna območja so se začela načrtovati povezano zaradi njihove razvojne soodvisnosti šele po sprejetju Zakona o urbanističnih projektih 1958. leta, s katerim je naša tedanja država skušala zagotoviti kar najbolj smotrno graditev, za kar bi morali biti izdelani in sprejeti urbanistični projekti.

Tudi zakonodaja v šestdesetih letih je za prostorsko urejanje podeželja uvedla zgolj pasivno kategorijo, ki se je imenovala "urbanistični red". Podeželski prostor se je še vedno pogosto pojmoval kot rezerva in gospodarsko manj pomembna pokrajina, ki si jo mesto in industrija upravičeno prilaščata za gradnjo eksternih urbanih naprav (ceste, daljnovodi, industrijski obrati ipd).

Kriza v proizvodnji hrane, dramatično zmanjševanje poljedelskih površin, depopulizacija podeželja in staranje agrarnega prebivalstva, pomen kmetijstva za ohranitev kulturne krajine itd. so postopoma, morda že nekoliko prepozno, začeli opozarjati na pomen podeželja za celotno družbo¹³. Takratna država je sprejela poleg posameznih zakonskih predpisov tudi več drugih normativnih aktov, iz katerih izhajajo cilji in usmeritve za razvoj podeželja. Ta dejavnost je bila zelo živahna v sedemdesetih letih, ko se je pri nas uveljavljalo prostorsko planiranje kot pomemben usmerjevalec policentričnega, torej enakomernega razvoja republike (Prosen, 1991).

V Sloveniji so se začela prizadevanja za bolj usklajen regionalni razvoj nekako po letu 1971, ko se je začel vzpodbujati razvoj zasebnega kmetijstva, po drugi strani pa razvoj manj razvitih območij. V začetku 90-ih pa se je začel pri nas uveljavljati "nemško-avstrijski koncept razvoja podeželja in obnove vasi", ko je bila Slovenija povabljen članica *Evropske delovne skupnosti za razvoj podeželja in obnovo vasi*. Tu so pomembne predvsem izkušnje Bavarske in v manjši meri Avstrije (Kovačič, 1995), kjer so tudi koncepti glede zavarovanih področij dodelani in jasno določeni. Program saniranja in kasneje prenove vasi se je začel v Nemčiji okrog leta 1970, posebno intenzivno pa je začel teči v osemdesetih in se razmahnil široko po Evropi. Obnova vasi se je že

---

¹³ Prostorska stroka je pričela z izdelavo mnogih študij in raziskav, sprejete so bile resolucije, razvojni programi in tudi novi zakoni. Med drugimi sta bila v letu 1984 sprejeta Zakon o urejanju prostora in Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor, ki sta omogočila, da se v okviru sistema celovitega planiranja uveljavi planiranje in urejanje podeželskega prostora.

davno razvila iz gradbenega oblikovanja in izboljšanja infrastrukture v najmanj enakovredno duhovno-kulturno aktivnost. Kovačič meni, da ta koncept ne odgovarja povsem našim zahtevam in zlasti ne možnostim. Da bi se lahko uspešno lotili oblikovanja lastne koncepcije in strategije razvoja podeželja, je treba po eni strani dobro spoznati in osvojiti teoretska izhodišča, kakor so že izoblikovana v evropskem prostoru in so fragmentirano prisotna tudi pri nas; po drugi strani pa čim bolj natančno preučiti na specifične razmere na podeželju, normativne okvire in globalne možnosti razvoja.

Procesi in odločitve, ki vplivajo na potek oblikovanja prostora, so večplastni. Oblika kulturne krajine je odvisna od namena rabe prostora in stopnje družbeno-ekonomskega, tehnološkega in kulturnega razvoja, kar daje krajini (neodvisno od prevladujočih estetsko vrednostnih kriterijev) fiziognomijo gospodarno urejenega prostora. Šele posredno, skozi priznavanje elementov funkcionalne estetike, pridobi prostor tudi označbo likovne kvalitete. Zaradi izrazite različnosti pogledov na prostor in zaradi njihove spremenljivosti ostaja funkcionalni vidik prostora tista stalnica, na kateri sloni celovit sistem vrednotenja krajine. Tako vidijo podeželjani v prostoru predvsem njegovo proizvodno vrednost, medtem ko meščani vrednotijo predvsem njegove likovno estetske prvine (Gabrijelčič, 2002).

V tem miselnem okviru lahko trdimo, da sta krajinski in ureditveni načrt podeželskega prostora tisti strokovni podlagi, ki posredno pogojujeta in določata tudi likovne značilnosti krajine. Seveda pa še tako podrobno izdelan ureditveni načrt ali strogo določene zakonske norme ne morejo zagotoviti kvalitete oblikovanega prostora. Fizični prostor v postmodernosti izgublja nekatere funkcije, hkrati pa nedvomno pridobiva nova vrednotenja in kar je še pomembneje – postaja vedno redkejša dobrina. Kakovost življenja je tista, ki je središčna vrednota in merilo družbenega razvoja. Še posebej za urejanje in načrtovanje prostora je jasno, da je kakovosten prostor bistveni dejavnik kakovosti življenja. Potrebna je širša kulturna osveščenost vseh uporabnikov prostora in vseh strok, ki prostor sooblikujejo¹⁴. Zato je ob izdelavi ureditvenih načrtov nujno enakovredno upoštevati interese vseh uporabnikov prostora ter skozi sistem demokratičnega dogovarjanja in skozi procese osveščanja zagotoviti komplementarno sožitje različnih oblik njegove rabe.

---

¹⁴ Glede na koristnost interdisciplinarnega sodelovanja bi se bilo smiselno vprašati, katere stroke bodo v prihodnosti pravzaprav imele največ besede pri načrtovanju podeželskega prostora...

2.3.1 Celovit razvoj podeželja

To, kar imenujemo celovit razvoj podeželja, najbolje pokažemo s primerom iz narave. Razvoj v naravi ne pomeni zgolj rasti, ampak vedno označuje neko kakovostno preobrazbo oziroma spremembo. Švicarski sociolog Abt je razvil teorijo, s katero nakazuje možnost razrešitve težav, ki jih prinaša "bivanje v informacijski družbi" (v Kovačič, 1995). Govori namreč o spremembi koncepcije razvoja in napredka, kar pogojuje s spremembami v načinu mišljenja. Po njegovem mnenju kot dobro spremembo označujemo tisto, ob kateri se dobro počutimo in je smiselna. Toda to je znanstveno težko opredeliti¹⁵. Kajti občutki so subjektivni in vnašajo vrednote tudi tam, kjer naj bi šlo enostavno za "trda" dejstva.

V zvezi z napredkom imajo danes mnogi deljene občutke. Po eni strani nas preveva zadovoljstvo nad udobjem in svobodo, ki ju napredek omogoča; po drugi strani pa je vse bolj jasno čutiti, da z neomejenim razvojem in rastjo izgublamo nekaj pomembnega na področju kvalitete življenja. Nekoč so doživljali življenje bolj ciklično, kot prepletenost živega in neživega, kot medsebojno odvisnost vseh stvari in dogajanj, kot nastajanje in minevanje ob zaupanju, da smrt ne pomeni absolutnega konca. Tako so se ljudje čutili odgovorne do preteklosti in do prihodnosti. Za mnoge ljudi pa je življenje postalo linearno, prevladuje občutek o omejenosti življenja in iz tega izhaja nezaveden občutek nemira in bojazen, da v življenju ne bi česa zamudili. Zato hlastamo za dobrinami in užitki in za tem, da bi se za vsak oceno uveljavili. Pomembni so samo še statistični podatki o človeku. Racionalistični model človeka obravnava kot stvar, kot statistično enoto. S tem sta seveda smisel in dostojanstvo posameznika izginila. Upoštevanje zgolj čistega razuma z njegovim mehanicističnim načinom mišljenja povzroča, da neopazno zgublamo globlji smisel našega početja in zaupanja v pomoč *metafizičnih sil* (Abt v Kovačič, 1995). Temeljno sporočilo njegovega koncepta je, da je treba razvoj usmerjati tako, da ne povzroča izgube duhovnosti. Gre za to, da spravimo pod eno streho oboje: racionalno – linearno in predracionalno – ciklično. Ustvarjalne rešitve vedno nastanejo iz součinkovanja nasprotij. Zato moramo tudi pri razvoju podeželja povezovati razum in čustva, racionalno in iracionalno, tradicijo in napredek, da bodo skupaj plodnejše učinkovali. Ali kot je to izrazil Glück (1993): "Sodobni čas in problemi zahtevajo, da začnemo razmišljati celovito". Se pravi razmišljati tako, da vidimo prepletenost stvari v njihovi sistemski povezanosti in da uskladimo racionalno z intuitivnim razmišljanjem. Tradicionalno

---

¹⁵ Kaj se komu zdi smiselno, je odvisno tudi od subjektivnega razpoloženja in občutkov ter osebne sistema vrednot. Težko je določiti za vse sprejemljiva merila. Tu se kaj kmalu znajdemo na občutljivem terenu postmoderne relativnosti, ki močno otežuje konsezualno presojo.

intelektualno naziranje, ki izvira še iz časa Galilea, je treba dopolniti z več intuicije, spontanosti, čustvenosti in neposrednega doživljanja. To pa je lahko težavno, saj razmišljamo in delujemo specialistično. Tak način razmišljanja pa prinaša vedno nove težave, če ga ne navežemo na celovit model mišljenja. Za prihodnost je treba razviti način delovanja, da bomo znali specialistična delovanja povezati v celoto. Ta način razmišljanja in delovanja je pomemben predvsem pri razvoju podeželja, kjer je treba iz različnih strokovnih vidikov izoblikovati skupno in celovito razvojno koncepcijo (Gluck, 1993). To predpostavlja že večkrat poudarjeno nujnost interdisciplinarne komunikacije.

Druga filozofska koncepcija, ki se uveljavlja kot idejno izhodišče v teoriji celovitega razvoja podeželja, je antiteza darvinističnemu pogledu na razvoj, ki jo zagovarja nemški filozof Karl Popper. Ni nujno, pravi, da se boj za obstanek, ali evolucijsko tekmovanje, dogaja le po načelu: "Močnejši požirajo šibkejše". Možna je tudi druga oblika, da se namreč najdejo razvojne niše v obliki novih možnosti pridobivanja hrane, ali v razvoju specifičnih načinov življenja in obnašanja. Torej ni nujno, da manjši organizmi ali sistemi propadejo zaradi agresivnosti velikih. Ali, če to misel prenesemo na naše področje: ni nujno, da vasi oziroma podeželje propadejo ali še naprej razvojno zaostajajo zaradi agresivnosti mest, če bodo le našle razvojne niše, ki jih ne bodo samo ohranile pri življenju, pač pa jim zagotovile povsem nove razvojne perspektive (Heck v Kovačič, 1995). Globalno povezovanje in združevanje samodejno sproža tudi iskanje in oblikovanje posebnih, individualnih (prostorskih) identitet. Postmodernistični koncepti bi morali upoštevati nastajanje velikih sistemov in hkrati dopuščati ponovne krepitve manjših prostorskih enot. Novejši prostorski razvoj v Sloveniji je zaradi zgodovinsko-političnih razmer nekoliko drugačen kot v najrazvitejših modernih družbah. Vendar je ne glede na posebnosti tudi v Sloveniji temeljno vprašanje, kako najti čas in kraju primerno razmerje med procesi globalizacije in individualizacije, ki bo zadostilo vse zahtevnejšim legitimizacijskim merilom, tako v urbanih kot tudi v ruralnih področjih naše države (Kos, 2002).

Geslo *razmišljaj globalno, deluj lokalno* je morda aktualno bolj kot kdajkoli prej. Z vidika prihodnosti našega podeželskega prostora (in prav tako celotne države) glede na globalna dogajanja, za katerega bi bila smiselna, če ne celo nujna, večja usmeritev prihodnjih interesov v razvoj turistične industrije, še kako drži. Toda zgolj naklonjenost turizmu ni dovolj, podobno kot tudi (turistične) strategije in politike ne morejo nadomestiti celovitega obvladovanja našega prostora na lokalnih ravneh. Vstop v EU dodatno razširja trg, nas preko svobodnejših meja dela prepoznavnejše in nas hkrati sili, da specializiramo ponudbo in jo opremo na lokalne posebnosti.

3 PODEŽELJE V SLOVENSKEM PROSTORU

3.1 Spremenjen odnos do podeželja

Zaostrene ekonomske razmere, ki terjajo povečan napor vseh vej gospodarstva, tudi kmetijskega sektorja, vse večji problemi ekološke degradacije obmestnega prostora, osveščanje o vrednotah kulturne dediščine, povečano povpraševanje po novih lokacijah za urbani razvoj in podobno, so

pojavi, ki zahtevajo prevrednotenje odnosa do podeželja kot kompleksnega in občutljivega socialno ekološkega sistema. Postmodernistični vplivi puščajo spremembe tudi na podeželju, saj se spreminjajo gospodarski položaj podeželske skupnosti, odnos do družbeno-kulturnega življenja in samo naravno okolje, ki več ne služi izključno zagotavljanju prehrane. Drugačen pristop do podeželskega oz. naravnega okolja predstavljajo tudi zavarovana področja (v našem primeru Kozjanski park), saj koncept postmodernističnega pojmovanja kakovostnega življenja hkrati vključuje tudi kakovosten prostor.

Istovetenje s krajinskimi prvinami je družbeno pogojeno, od tega je odvisen odnos družbe in prav tako odnos posameznika do prostora, v katerem živi. Medtem ko se prostor spreminja v skladu z novimi tehnologijami in razvojem gospodarstva, je v slovenskem prostoru odnos do prostora pogojen z ruralno zavestjo, kakršno so v svojih raziskavah zasledili tudi sociologi P. Gantar, D. Kos (1988) ter M. Hočevar (1992). Lahko govorimo o arhetipskih predstavah o podeželju, lastnim večini Slovencev. To so izrazito idilične predstave o nekem mističnem prostoru preteklosti, v katerem imamo večinoma vsi svoje korenine in kjer naj bi nekoč vladali idilični odnosi med naravo in človekom ter medčloveška harmonija v ravno prav oblikovanih naseljih (Gabrijelčič, 2002). Vendar načela, povezana z idealno predstavo o prostoru, niso v skladu z družbeno prakso. Navidez kaotične spremembe, ki se na podeželju kažejo v obliki novih poselitvenih vzorcev, spremenjeni tipologiji gradnje in (po)rušenju tradicionalnih oblik družbenega življenja, so na prvi pogled delovale kot "začasna napaka v sistemu", ki jo je treba popraviti in izboljšati način varovanja tradicionalnih kulturnih vrednot. Danes prevladuje spoznanje, da "krivda" ni bila v sistemu, ampak so omenjene spremembe neizogibne spremljevalke sodobnega načina življenja in globalizacijskih vplivov. Prehod moderne v postmoderno družbo (ki morebiti niti še ni končan)¹⁶ spreminja merila družbenega življenja. Središčna kategorija postaja kakovost življenja in se hkrati definira kot merilo družbenega razvoja.

Klasična podeželska kultura s tradicionalnimi kmetijskimi sistemi, tipičnimi vaškimi naselji in temu okolju pripadajoči družbeni elementi, je koncept, ki nezadržno in vztrajno izgublja prvotno obliko. Erozija klasične kmečke kulture se je začela že kmalu po meščanski revoluciji, ko je začela mladina zapuščati vasi, za katere je bila značilna visoka stopnja socialnega nadzora. Življenje v tradicionalni vaški skupnosti je dušilo individualnost posameznika in najbrž je tudi zaradi tega mlajši del

---

¹⁶ Še vedno namreč ni povsem jasno ali je postmoderno obdobje del modernega obdobja, nadaljevanje le-tega na višji stopnji ali začetek nove dobe. Časovna opredelitev postmoderne je po mnenju številnih avtorjev postavljena v 60. leta prejšnjega stoletja. Nanaša se na spremembe v arhitekturi, umetnosti, kulturi in družbenem življenju. V javnih razpravah pa se pojavi nekako v poznih sedemdesetih in sicer po objavi Jencksove knjige o postmoderni arhitekturi (Urry, 1995).

populacije začel iskati svobodo v urbanih naseljih. Namreč – še do druge svetovne vojne je v podeželskem prostoru prevladovalo večinoma samozadostno gospodarstvo, katerega cilj je bil zagotovitev preživetja skupnosti, zato je bila podreditev posameznika večini nujna. Morda iz tega izvira tudi visoka stopnja konzervativnosti oz. "ruralne zavesti"¹⁷ kmečkega človeka, ki si zaradi omejenosti naravnih virov ni mogel privoščiti eksperimentiranja. Eksodus podeželske mladine iz verig socialne kontrole se je še pospešil v obdobju socialistične prenove, ki je poviševala oblikovanje proletarskega razreda in tudi objektivno ponujala boljše življenje v mestu. Z vse lažjo dostopnostjo do lastnih prevoznih sredstev se je ta proces še pospešil. Prav tako, kakor je nekdanja "motorizacija" omogočila podeželanom delo v mestu, sedanji razvoj sodobne informacijske družbe omogoča ponovno vračanje dela na dom in s tem napoveduje revitalizacijo v poselitvi podeželja.

3.2 Procesi, ki so vplivali na podobo in vlogo podeželja

Vloga podeželja in kulturne krajine se je v razmerju do mesta skozi zgodovino močno spreminjala. Vendar je vsem obdobjem skupna povezava oblike in tipologije z njegovo funkcijo – pridelovanjem hrane. To, za podeželje bistveno razmerje, razdru industrializacija, ki se v našem prostoru močneje izrazi v prvem povojnem obdobju – v šestdesetih in sedemdesetih letih. Obdobje zaznamuje policentrični razvoj, industrializacija, preseljevanje v mesta in deagrarizacija. Prvotni koncentraciji prebivalstva v republiškem središču tega obdobja sledi koncept policentrizma, ki je pripomogel k razvoju večjih regionalnih središč in oblikovanju bolj ali manj izrazitih regij. Vloga kmetijstva v gospodarstvu se je zmanjšala in je bila kot gospodarska panoga potisnjena ob stran. Državne podpore je bil deležen le socialistični sektor, kmetije v zasebni lasti pa so se zaradi dednih razmerij vedno bolj drobile in vse bolj prehajale v roke od njih eksistenčno odvisnih lastnikov.

Temu obdobju so sledili procesi, ki jih lahko prepoznamo tudi danes:

- a) spremembe vrednot v družbi, večja ekološka ozaveščenost in motivacija ljudi glede njihovega ravnanja s prostorom (motiviranosti glede bivalnega okolja) in v tem kontekstu ponovno prepoznavanje vrednot naravnega prostora in podeželja;
- b) spremembe v kmetijstvu – njegovo prestrukturiranje in socialno-ekonomska preobrazba, nastajanje populacijske in poselitvene praznine na eni strani, po drugi pa *prostorsko pršenje*

---

¹⁷ A. Kučan (1998) govori o *kulturnem vzorcu*, ki se v konkretnem primeru nanaša na prevladujočo shemo mišljenja, delovanja in čustvovanja, po kateri se pripadniki neke skupine (družbe ali naroda) ravna in s katero se identificirajo. *Ruralna zavest* pri Slovencih naj bi bila posledica objektivnega pomanjkanja urbane kulture in urbane tradicije ter kot taka še vedno močno prisotna v našem prostoru.

prebivalstva, ki išče mirnejše delovno in bivalno okolje; posledična sprememba socialne strukture prebivalstva ter rušenje tradicionalne agrarne strukture in kulturne krajine podeželja zaradi novih tehnik pridelovanja, ali pa opuščanja rabe;

- c) razpršitev dela v prostoru realizira prehod mesta v okolico. Omogočajo ga novi komunikacijski sistemi, ki odpirajo podeželski prostor in ga naredijo urbanizacijsko privlačnejšega;
- d) suburbanizacija, "eksodus" mestnega življenjskega sloga, vrednot, življenja in njegovih prebivalcev na podeželje. Procesi so močno pogojeni z našo kulturo malih naselij in razpršeno poselitvijo podeželja.

(Vavtar, 1998: 155)

Lahko povzamemo, da se je preslojevanje podeželja pričelo v njem samem, z znanim procesom preslojevanja ljudi v kmetijstvu v povojnih letih. Znatno del teh ljudi se ni preselil v mesto; delo so si namreč poiskali v bližini in še naprej živeli doma. Nekateri so popolnoma opustili kmetovanje, drugi pa so postali polkmetje. To je struktura prebivalstva, ki je najhitreje privzela urbane, mestne vrednote; s tem pa je začela izginjati zelo pomembna socialno-psihološka značilnost: istovetnost prostora dela s prostorom bivanja, ki je po mnenju nekaterih pomemben motivacijski dejavnik v oblikovanju podeželja.

Da bi se zmanjšala neskladja in t.im. motnje v nadaljnjem razvoju podeželja, se je pri nas v 70-ih letih razvil koncept *integralnega razvoja podeželja*. Definiran je bil kot "razvojno politični koncept za trajno preseganje podeželske revščine s pomočjo aktiviranja samopomoči, ciljno naravnanih državnih ukrepov in zagotavljanja gospodarske rasti v podeželskih območjih dežel v razvoju" (Dams v Kovačič, 1995: 4). Pri tem gre za preseganje marginalnosti, kar naj bi pomenilo usmerjen družbeni proces ob odgovorni udeležbi širokih slojev prebivalstva pri družbeno-ekonomskem razvoju.

Pojem *integralni razvoj podeželja* v praksi ni omejen samo na problematiko dežel v razvoju. Ta razvojni koncept se je uveljavil tudi v industrijskih deželah; predvsem v Z Evropi – vendar z nekoliko drugačnim značajem. Tu namreč označuje cilje in/ali instrumente za celovito pospeševanje regionalnega razvoja. Vsebina in praksa izvajanja tovrstnih programov je v različnih deželah zelo različna; kajti prilagojena je potrebam, razmeram in možnostim. Razvoj podeželja in zagotavljanje kvalitetnega življenja tamkajšnjim skupnostim je danes ena temeljnih sestavin programov tudi razvijajoče se Evropske unije, ki temu področju namenja precejšen del finančnih sredstev; v času aktualnega približevanja Slovenije k EU, pa tudi našo državo čakajo številne prilagoditvene spremembe na tem področju.

3.3 Prestrukturiranje podeželja

V času postindustrijske družbe smo torej v evropskem prostoru priča veliki in daljnosežni razvojni dinamiki prostorskih procesov, ki so neizbežna posledica družbeno-ekonomskih dogajanj. V Sloveniji bo predvsem odpiranje svetovnim gospodarskim tokovom sprožilo vrsto prostorskih preobrazb, ki bodo nedvomno spremenile podobo podeželja in zgradbo kulturne krajine. Tega razvoja ni mogoče in ni smiselno ustaviti, potrebno pa ga je ustrezno uravnati in s tem omogočiti podeželju in kulturni krajini ohranitev svojega mesta, vloge ter podobe v širšem prostoru kot pomembnega nosilca prostorske identitete Slovenije. Razviti svet, zlasti dežele EU, zato iščejo načine za zavarovanje svoje krajinske dediščine. Nenazadnje se je zavest glede pomembnosti ohranjanja in varovanja podeželskega prostora v Evropi začela razvijati mnogo prej, kot pri nas. Kot menijo zaposleni v Kozjanskem regijskem parku (ki je s svojim delovanjem poznan že v mnogih evropskih državah), gledajo v evropskem prostoru na zavarovana področja kot na prednostna in so zaradi integralnega pristopa k varovanju naravne in kulturne dediščine deležna velike pozornosti.

Podeželje je bilo in je še vedno podvrženo spremembam, ki so značilne za celoten družbeni razvoj in povsem jasno je, da ne prinašajo samo pozitivnih razvojnih učinkov. Te spremembe se glede na vzročnost delijo v dve skupini. Prva skupina so spremembe, ki so posledica industrializacije in koncentracije razvoja v industrializiranih območjih; v drugo pa štejemo tiste spremembe, ki so posledica sprememb selitvenih gibanj v razvitih družbah iz predimenzioniranih urbanih območij nazaj v podeželski prostor (Kovačič, 1995).

Mnoge od teh sprememb ogrožajo identiteto podeželskega prostora ali bolje - podeželskih območij in skupnosti. Vendar v celoti podeželje še ohranja svoje kvalitete in svoj značaj. Številne spremembe po drugi strani namreč kažejo pozitivne učinke. Mobilnost moderne družbe, ki jo omogoča razvoj prometnih sredstev in komunikacij ter pospešen pretok informacij, je zmanjšala okorelost in spremenila ustroj podeželskega prostora ter odpravila omejitve kot je na primer socialna kontrola. S tem je podeželski prostor gotovo postal privlačnejši ne le gospodarsko, pač pa tudi duhovno in kulturno.

Tudi interes mestnih prebivalcev kaže na oživljeno privlačnost prostranosti podeželskega prostora, boljših odnosov med ljudmi in možnosti soodločanja. Življenjski pogoji na podeželju so mnogo

ugodnejši kot v zgoščenih naseljih. In na drugi strani tudi prebivalci podeželja, zlasti mladina, vse bolj spoznavajo vrednote svojega življenjskega prostora in postajajo v tem smislu samozavestnejši. Niso več samo urbana središča predmet občudovanja in z gledovanja. Mnogi avtorji trdijo, da se danes odpirajo podeželju tako ugodne razvojne možnosti, kakršnih še ni imelo v vsej svoji zgodovini (Kovačič, 1995). Vendar pa je na drugi strani nujno – če hočemo te prednosti izrabiti – obvladati negativne posledice sprememb, ki jih podeželje doživlja oziroma bo potrebno spreobrniti probleme v dobre priložnosti. Eno takih *dobrih priložnosti* predstavljajo tudi zavarovana področja kot nosilci ohranjanja krajinskih prvin in naravnih vrednot. Kozjanski regijski park je s svojim dragocenim izročilom in bogato ponudbo prav gotovo primer revitalizacije podeželskega prostora. Nenazadnje se tako v zavarovanih področjih kot tudi v podeželskem prostoru, odpirajo vedno nove možnosti turistične ponudbe, ki bo z ustreznimi načini postopoma lahko postala vodilna dejavnost na tem področju¹⁸. Slovenski turizem nasploh lahko z vstopom v EU samo pridobi, še posebej če bomo ob tem uredili celovito identiteto države in se oprli na lokalne posebnosti in specifične zanimivosti.

3.3.1 Posledice uveljavljanja mestne kulture na podeželju

Skupna značilnost urbaniziranih območij je potekanje urbanizacije hkrati z rastjo mest. V zadnjem desetletju izstopa "suburbanizacija" pokrajine, ki pa ni povezana le z dinamiko širitve mestnega vpliva. Je tudi odgovor na spremembe v rasti proizvodnje in porabe, pa tudi "postindustrijski" element nove razporeditve delovnih mest in stanovanj. Bistvo slovenskega naselbinskega sistema je v bogatem spektru izmenjevalnih dogajanj med mesti in njim pripadajočim obmestnim prostorom ter fizična preobrazba naselij kot posledica socialnega prestrukturiranja prebivalstva. V tem kontekstu imajo najpomembnejšo vlogo hitra rast prebivalstva in zasebne stanovanjske gradnje, naraščajoča selitvena mobilnost prebivalstva, intenzivna dnevna delovna migracija, ki je posledica "nuklearne" razporeditve delovnih mest, ter fizična preobrazba naselij kot posledica socialnega prestrukturiranja prebivalstva. Prebivalstvo v njih živi način življenja, ki postaja podoben mestnemu. Na drugi strani pa razlikujemo dekoncentracijo prebivalstva in razkroj klasičnih ekonomskih gibal agrarne pokrajine. Prebivalstvo živi podobno klasičnemu agrarnemu.

---

¹⁸ Dogajanja zadnjih let na področju kmetijstva (tako odnos države do tega področja kot tudi zaostrene podnebne razmere) in postopno vedno ostrejša merila v skladu s približevanjem k EU, nujno vodijo k iskanju novih tržnih niš na podeželju. In turizem, ki se ga drži sloves najpomembnejše globalne gospodarske dejavnosti (kljub skromni podpori s strani države) bo zagotovo pripomogel k oživitvi (tudi) ruralnih predelov.

Posledice "prehajanja" mestnega načina življenja na podeželje bi lahko strnili v pet vrst sprememb¹⁹:

- *socialne spremembe*, ki se kažejo v spremenjeni demografski strukturi in številu kmečkih gospodarstev. Za ilustracijo naj navedemo nekaj podatkov upadanja deleža kmečkega prebivalstva, ki je iz 75,0% leta 1900 padel na 48,0% v letu 1948; 20,4% v letu 1971 in na borih 7,6% v letu 1991. Upadanje pa se še nadaljuje. Še dramatičnejša je informacija, da je v najbolj vitalnem delu populacije (do 35 let) le 4% kmetovalcev, kljub dejstvu, da kmetijstvo skupaj z gozdarstvom uporablja 90% našega prostora (Vavtar, 1998:155). To je predvsem posledica prenaseljenosti agrarnega podeželja, učinek tega pa se je še povečal z mehanizacijo kmetovanja.

Še pomembnejše je poslabševanje starostne sestave prebivalstva. Ta je v nekaterih delih Slovenije tako neugodna, da govorimo o območjih demografskega izumiranja ali stagnacije. Pri polovici naselij se število prebivalcev zmanjšuje, obstoj desetine naselij pa je zaradi naglega zmanjševanja števila prebivalcev resno ogrožen. Gre za manjša in prometno težko dostopna naselja, kjer sicer živita le 2% prebivalcev, toda na 20% površine.

- *ekonomske spremembe*. Te se kažejo v zmanjšani agrarni funkciji podeželskih naselij. Pri tem gre predvsem za zmanjšanje obsega agrarne dejavnosti, ne pa za njihovo kvalitativno spreminjanje. Socialno opustošenje, opuščena zemljišča, neizkoriščene lokalne zmogljivosti – vse to govori o prevrednotenju ekonomske baze podeželskih naselij. Naselja postajajo gospodarsko neodvisna od bližnje okolice in pripadajočega zemljišča, funkcijsko in družbeno pa vse bolj povezana z zaposlitvenimi središči oziroma neagrarnimi dejavnostmi. Že dolgo je jasno, da kmetijstvo ni več edina dejavnost, ki na podeželju ustvarja dohodek. Z razmahom oskrbnih in storitvenih dejavnosti so številna podeželska naselja postala primerljiva z mestnimi stanovanjskimi soseskami. Poleg tega se v podeželskih naseljih širijo obrtne in proizvodne dejavnosti ter turizem.

- *morfološke spremembe*. Najbolj očitna je nova, (ne)planska tlorisna zasnova, ki je nadomestila nekdanjo organsko. Veliko naselij ima zato dva dela, ki se bolj ločujeta kakor dopolnjujeta, še pogostejši pa je primer dograjevanja naselja z novimi stanovanjskimi hišami, ki niti po položaju, tlorisni zasnovi in obliki niso prilagojene starejšim.

- *funkcija objektov*. Kmečka hiša oziroma kmečki dom postaja vse redkejši, nadomešča ga stanovanjska hiša. V naseljih je vse več vrtov in zelenic, parkirnih mest, komunalnih površin in objektov, zmanjšuje pa se obseg odprtih površin in kmetijskih zemljišč. Pogost je tudi proces odmiranja središča. Središče naselja je osrednja, ključna točka vsakega kraja, v kateri so združene njegove funkcije in družbena moč ter identiteta. Zaradi tega se regionalne značilnosti zgradbe in oblike naselij izgubljajo, nadomeščajo jih uniformirane in enolične stanovanjske soseske. Pogosto gre za pravi paradoks: stari objekti v naseljih propadajo, na njegovem obrobju pa nastajajo novi. Na

---

¹⁹ Več o tem v: Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 1999.

tem mestu velja omeniti prizadevanje Kozjanskega regijskega parka za ohranjanje (tudi) stavbne dediščine, ki ima obenem kulturno vrednost, saj nemalo značilnosti grajenih struktur kaže v merilu Slovenije na izjemnost, lastno samo področjem zavarovanega območja²⁰.

-fiziognomske spremembe. Večina naselij na podeželju izgublja avtohtono podobo in regionalno identiteto; spreminjanje je največje v okolici mest in na urbaniziranih območjih. Med najbolj očitnimi fiziognomskimi spremembami je podoba naselja. Celotna podoba vasi je nekakšna zmes rustikalnega in novega – pogosto premalo domišljenega. Avtohtone oblike kmečkih hiš in naselbinskih tipov se gradbeno ne razvijajo več, kar vodi v "likovno" siromašenje slovenskih pokrajin.

"V zadnjih nekaj desetletjih je hiter in nekontroliran razvoj močno spremenil podobo vaških in trških naselij na slovenskem podeželju. Osiromašil jih je in jih še siromaši za kakovost bivalnega okolja, kar se odraža v poškodovanih in onesnaženih naravnih virih in vidni degradaciji kulturne krajine in grajenih struktur" (Deu, 1998: 136). Monokmetijstvo je v zadnjih letih povzročilo težko popravljivo škodo v naravi. Samo zase priča dejstvo, da si lahko pitno vodo privoščimo le še iz redko katerega vodovoda v Sloveniji; menda večkrat v mestih, kot v ruralnih področjih!

3.4 Polnjenje obrobja mest

Velika mesta so postala sterilna. Nepreglednost prostora in dogajanja ter odsotnost socialnih stikov povzročata, da človek postane anonimen del nepregledne množice, kar pri mnogih povzroči občutek osamljenosti in celo ogroženosti.

Vse več ljudi išče izhod iz takega položaja v spremembi svojega bivalnega okolja, selijo se na deželo. Življenje na podeželju je privlačno tudi zaradi posebne možnosti za pravo družinsko bivanje. Tu je veliko več možnosti, da ima posameznik lastno hišo z vrtom, kjer je bolj neodvisen glede najemodajalca in sosedov, na primer. Tudi cene gradbenih zemljišč so na podeželju znatno nižje. Vas je majhna, prostorsko pregledna naselitvena enota, neposredno povezana z naravo in krajino. Družbeni odnosi, ki igrajo v vsakdanjem življenju pomembno vlogo, so vsaj v območju starih vaških

---

²⁰ Stavbna dediščina Kozjanskega še danes sooblikuje razpoznavno pokrajinsko podobo tega dela Slovenije, njegove kakovosti namreč z novodobnimi urbanimi in stavbnimi posegi niso bile presežene, tudi po zaslugi pristojnosti Kozjanskega regijskega parka, ki ima zelo stroga merila v zvezi z novogradnjami. V kontinuiranem razvoju le-teh so se oblikovala enotna merila in vrednote, ki se odražajo v okolju varčni, racionalni, funkcionalni in zdravi gradnji, prilagojeni naravnim danostim in človeku.

predelov močno izraženi. Potrebi po integraciji in priznani pripadnosti neki družbeni skupini, je vas kot majhna enota naselja še najbliže. Vas lahko štejemo za pregleden življenjski prostor, v katerem človek doživlja svoj "dom". Vedno bolj je iskano povezovanje v sosredstvo in vaško skupnost, kot odgovor na anonimnost in nepovezanost množične družbe. Vedno več ljudi išče možnost lastnega razvoja, želijo si nadomestil za svoje enostransko in monotono delovno okolje. Gre za možnost svobodnega odločanja o svojem početju, pri katerem igrata lastna kreativnost in samopomoč pomembno vlogo. "Ta razvoj teče vzporedno s splošno smerjo spreminjanja družbenih vrednot: identitete, avtonomije in lastnega razvoja, ki je vedno pomembnejši pri oblikovanju življenja posameznika" (Kovačič, 1995). Prehod v postmoderno družbo namreč spreminja merila družbenega razvoja na vseh področjih človekovega življenja.

Zaradi spremenjene motivacije se spreminjajo smeri prostorske gibljivosti prebivalstva. Z začetkom urbanizacije je bil največji delež prebivalstva zaposlen v kmetijstvu, zato je bila tudi selitvena mobilnost bolj ali manj agrarna ali celo *kolonizacijska*. Z industrijsko stopnjo urbanizacije, ko je bilo težišče zaposlovanja v sekundarnih dejavnostih, pa sta naglo naraščali socialna in prostorska mobilnost. V socialnem pogledu je prevladovalo prestrukturiranje agrarnega prebivalstva, kar je povzročilo intenzivno preseljevanje, predvsem iz vasi proti mestom.

V novejši zgodovini pa smo priča obratnemu procesu - prihaja do suburbanizacije mest. Mesta, kot že rečeno, niso več osrednja in najprivlačnejša točka, pač pa to postaja njihova okolica, ki prebivalstvu ponuja drugačne razmere za bivanje. Selitveni tokovi se postopno preusmerjajo v nasprotno smer, tako da že v osemdesetih letih opazamo prepletanje migracijskih tokov iz mestnih središč in podeželja na mestno obrobje. Ta proces je bil izredno hiter in je kljub močnim migracijskim tokovom ter preseljitvam pustil na podeželju še v isti generaciji močne vezi – navezanost na zemljo. Glede na to je obsežen slovenski poselitveni prostor mogoče opredeliti tudi kot *polnjenje mestnega obrobja* s prebivalstvom, ki se priseljuje tako iz mest kot tudi z oddaljenejših ruralnih območij.

V Poročilu o človekovem razvoju (Slovenija 1999) so navedeni nekateri možni vzroki suburbanizacije mest. Podatki kažejo, da mestni prebivalci vse pogosteje kupujejo parcele in gradijo hiše v obmestnih naseljih; posebno tam, kjer je dostopnost do mesta dobra. Zaradi pomanjkanja stanovanj v osrednjem mestu se preseljujejo prebivalci predvsem v bližnja manjša obmestna naselja. Tudi z vidika razreševanja socialnih težav v mestu je preseljevanje socialno problematičnih prebivalcev na podeželje možna rešitev, da družba "omogoči" najnižjemu sloju prebivalstva bivanje v precej boljših bivanjskih razmerah na podeželju v bližini mesta. Naslednje pomembno gibalno, ki

selitvene tokove usmerja iz mest na obrobja, so cene zemljišč v mestih, ki so posledica pomanjkanja dolgoročne zemljiške politike in/ali nezmožnosti zagotovitve primernih površin za gradnjo enodružinskih hiš v mestih. Tretji vzgib za selitve prebivalstva iz mesta pa je onesnaževanje okolja vseh vrst, ki se pojavljajo v stanovanjskih območjih v vseh mestih po svetu. Ta razlog je zelo močan motiv za selitve iz mest v okolico²¹. Pomembne so tudi selitve proizvodnih, predvsem servisnih obratov iz mesta na obrobje.

Eden od pomembnih dejavnikov spreminjanja obmestne pokrajine in s tem tudi kazalec dosežene stopnje urbanizacijskih sprememb, so tudi dnevne migracije delavcev iz naselij bivanja v naselja zaposlitve. Slovenska geografska literatura je še v sedemdesetih letih trdila, da sta obseg in intenzivnost dnevne migracije odvisna od stopnje industrializacije in razvitosti prometnih sredstev (Hanžek, 1999). Danes je življenje zunaj mest vse *zanimivejše* tudi zaradi sodobne telekomunikacijske tehnologije, izboljšanje ravni oskrbe in prometna povezanost med mestom in okolico (izgradnja avtocestnega križa na primer naj bi pomenila vsestranski razvoj ne samo v prostoru ampak tudi širše). S tem prihajajo do izraza številne prednosti življenja zunaj mest (bližje naravi, običajno v enodružinski hiši z vrtom,...). Zato se krepi sloj prebivalstva, ki mu finančno stanje to omogoča in si lahko privoščiči izseljevanje iz mest v okolico, od koder dnevno potuje na delovno mesto.

Število dnevnih migrantov iz obmestnih naselij v mesta se ne povečuje le na račun preslojevanja agrarnega prebivalstva v neagrarno, ampak tudi zaradi priseljevanja mestnega prebivalstva. Dnevna migracija na delo je zato v manjši meri posledica pomanjkanja stanovanj v mestih, gre bolj za tradicionalno navezanost na rodni kraj ter na lastno hišo in zemljo.

Prostorska gibljivost prebivalstva in spremembe v načinu naselitve niso več v tesni povezavi s poklicnim preslojevanjem. So podoba socialne mobilnosti, povečanega standarda prebivalstva in zračanja gravitacijskih območij delovne sile okoli zaposlitvenih centrov v sklenjena in med seboj povezana območja.

---

²¹ Čeprav so razmere v mestih, kot že rečeno, nemalokrat v nasprotju s pričakovanji glede ekologije. Ni malo primerov, ko le še v urbanem področju najdemo določene živalske vrste, ki so s podeželja že izginile. Tudi na tem mestu so zaščitena območja, kot je npr. Kozjanski regijski park, idealna področja za vzpostavljanje izgubljenega ravnovesja med naravo in človekom.

4 KRAJINA

V prejšnjih poglavjih smo govorili o podeželskem prostoru, njegovem urejanju in načrtovanju ter o smiselnosti vključevanja družboslovja v izvajanje prostorskih praks, kajti o prostoru ne moremo govoriti, ne da bi imeli v mislih tudi njegovo "družbenost"; sociologija pa lahko bistveno prispeva k boljšemu razumevanju prostorskih pojavov ravno zaradi svoje interpretativne narave in zmožnosti analitičnega pristopa k razlagi postmodernega razpadanja rutin in s tem soočanja z enkratnimi situacijami.

Kot smo videli, procesi globalizacije in individualizacije ne prizanašajo niti ruralnim področjem, urejanje in načrtovanje podeželja pa še vedno ostaja pri začetnih korakih tako v iskanju ustreznih konceptov kot tudi pri izvajanju konkretnih rešitev. Zdi se, da močno povečana družbena kompleksnost in sorazmerno s tem tudi težavnost pri prepoznavanju razmerij med novimi postmodernimi strukturami, povečuje zahtevnost prihodnjega načrtovanja in hkrati zaostreje

problematično sobivanje starega in novega. Ravno razmerje med tradicijo in sodobnostjo je močno izraženo v problematiki današnje podobe in družbenosti podeželja, natančneje v dinamiki kulturne krajine, ki podrobneje in bolj jasno obravnava pojem podeželja. V nadaljevanju bomo obravnavali družbeni pomen (slovenske) krajine in pomembnost navezanosti človeka s prostorom, saj je od identifikacije z njim odvisen tudi odnos družbe in s tem posameznika do prostora, v katerem živi.

4.1 (Kulturna) krajina

Nedorečenost v zvezi z uporabo besed krajina in pokrajina, ki jo imamo v slovenskem jeziku, je morda samo svojevrsten zunanji znak zagat v zvezi z opredelitvijo pojma krajina²². V dokaj izčrpnem pregledu različnih opredelitev krajine Ogrin(1986) omenja Meininga in njegov seznam desetih konceptualnih možnosti opredelitev krajine:

- krajina kot narava (naravne prvine so navzoče v vsaki krajini);
- krajina kot habitat (nanaša se na vzorce poselitve);
- krajina kot artefakt (kulturni vidik kot posledica rabe);
- krajina kot sistem (krajina je velik sistem, sestavljen iz podsistemov);
- krajina kot problem (stanje, ki terja izboljšanje);
- krajina kot premoženje (glede na potencialno tržno vrednost);
- krajina kot ideologija (kadar njene značilnosti otipljivo razodevajo, kako je vanjo prevedena filozofija določene družbe);
- krajina kot zgodovina (nakopičeno delo človeka in narave);
- krajina kot kraj (posebna lokaliteta v neskončno pisanem mozaiku zemlje);
- krajina kot estetika.

Opredelitve, kakršna je ta, ki jo je predlagal C. Bourassa, ko pravi, da doživljanje krajine in način gledanja nanjo usmerjajo biološki zakoni, kulturna pravila in osebne strategije, vendarle kaže na dve temeljni pomenski kategoriji opredelitev krajine:

- snovna resničnost, ki jo sestavljajo prvine živega in neživega sveta in pri tem ni bistveno, ali so te v stanju prvinske naravnosti, ali pa je nasprotno preobložena s človekovimi dejavnostmi;

---

²² SSKJ (1994) krajino opisuje kot *manjše ali večje ozemlje glede na oblikovanost, obraslost, urejenost* oz. je drugo ime za pokrajino (podoben pomen najdemo tudi pri angleškem izrazu *landscape*), medtem ko ima podeželje ožji pomen; označuje zgolj področje zunaj večjih mest (prav tako angleška beseda *countryside*).

- imaginarne zvrsti krajine kot določene refleksije v družbeni zavesti, načini videnja, doživljanja prostorske značilnosti ali pa kot predstava, želja ali celo stremljenje po določenem materialnem svetu.

Krajina je v prostorskih prvinah izraženo razmerje med človekom in naravo na določenem območju. Pojmujemo jo kot celovitost naravnih in kulturnih prvin, ki so rezultat najrazličnejših dejavnosti družbe. Glede na razvoj in stopnjo sprememb, ki jih človek vnaša v naravno okolje in obliko izrabe prostora, ločimo naravno in kulturno krajino. Krajino spreminja človek s posegi zaradi zadovoljevanja svojih potreb, ali pa se spreminja spontano zaradi naravnih procesov. Taka opredelitev pa se sklada s členitvijo v tri temeljne tipe krajine:

- naravna krajina (to naj bi bil naravno ohranjen prostor);
- kulturna krajina (krajina, v kateri so opazne sledi človeka);
- mestna krajina (naravno bolj ohranjene sestavine urbanega prostora).

Krajina se opredeljuje tudi kot *del zemeljskega površja, ki ga je moč objeti s pogledom* in ki mu vsebino opredeljuje *celotna zgradba vseh dejavnikov in sestavin zemeljskega površja, naravnih in kulturnih, živih in neživih*. Je snovna resničnost in hkrati njena refleksija v družbeni zavesti in osebem videnju in doživljanju sveta, ki nas obdaja (Marušič, 1995).

Gotovo je kulturna krajina zapleten prostorski pojav, še posebej zanimiv za prostorske načrtovalce. Je hkrati človekov bivalni in delovni prostor. V najširšem pomenu je življenjsko okolje človeka, toda hkrati tudi življenjski prostor naravnih bioloških vrst in "nahajališče" neživih sestavin okolja. Kulturna krajina je sad delovanja vseh njenih "prebivalcev", tako naravnih procesov, bioloških vrst in človeka. Naravni procesi so prvobitni. Zato človek krajine ne ustvarja, jo samo preureja v neprestanem boju z naravnimi procesi. Današnji človek je v tem "boju" nadvse uspešen, je zapisal Marušič (1996). Seveda je ta *uspešnost* človeku naložila veliko odgovornost – odgovornost za ohranitev drugih živih in neživih elementov krajine in po drugi strani tudi sprejemanje posledic večkrat nepremišljenega delovanja.

Vendar se teorije o triumfu človeka nad naravo v postmodernosti nedvomno sesuvajo kot slabo načrtovana in brez predvidevanj o katastrofalnih posledicah zgrajena hišica iz kart. Prehod v postmoderno družbo spreminja merila družbenega razvoja²³; prostor postaja predmet drugačnih,

---

²³ Hkrati pa razvoj in napredek prinašata tudi kopico velikokrat katastrofalnih posledic tako za okolje kot za človeka. Tragikomično je namreč, da je človeštvo danes, v ponosnem 21. stoletju, v osnovi manj varno kot pred dva tisoč, tisoč ali sto leti. Toda takrat še ni poznalo jedrskega orožja, niso ga ogrožale nevarnosti, ki se utegnejo razrasti iz slabo

novih zaznav. Abstraktne, individualne, večkrat nejasne presoje, ki so poprej temeljile na ekonomskih kazalcih, postajajo vse bolj nezadostne. Na prvo mesto vrednot vse bolj prihaja kakovost življenja in več – temu vedno bolj postaja pogoj kakovosten prostor. Nekoč je bilo podeželje sinonim naravnega, zdravega, pristnega. Spričo vseh negativnih dogajanj zadnjih let, (na čelu s krizo v kmetijstvu), pa se je vera v zdrav podeželski svet razblinila.

Kljub mnogim negativnim ugotovitvam slovenske krajine še vedno kažejo veliko pestrost in bogastvo krajinskih vzorcev. Temu dajejo pridih raznolike prostorske, predvsem fizične razmere ter raznolika raba prostora v preteklosti in tudi danes. Na krajinsko podobo so tako v veliki meri vplivale različne oblike kolonizacije, politične in administrativne ureditve v preteklosti, pa tudi spremembe življenjskih razmer, različna obdobja deagrarizacije in nenazadnje v novejšem času, tudi spremembe poselitvenih vzorcev, rekreacijske ureditve, gradnja počitniških naselij; različni posegi kot npr. graditev avtocest, vodnih zajezev, posodabljanje kmetijskih zemljišč ipd.

Pri ustvarjanju krajinske podobe pa je vendarle najbolj odločilen dejavnik kmetijstvo, predvsem raznovrstni načini obdelovanja tal. To je namreč hkrati prostorsko obsežnejše od poselitve ali drugih intenzivnejših dejavnosti v prostoru, hkrati pa tudi spreminja naravno stanje prostora kot, npr. gozdarska dejavnost. Slovenske krajine pa niso doživele, razen v manjšem obsegu, sodobnih preurejanj kmetijskih zemljišč, ki so tako odločilno spremenile krajinsko podobo v sosednjih evropskih deželah, tako na zahodu kot na vzhodu. Zato lahko danes govorimo o sorazmerno veliki ohranjenosti slovenskih krajin (Marušič, 1996).

4.1.1 Urejanje krajine

Kakovost nacionalnega prostora postaja vse pomembnejša sestavina na lestvici družbenih vrednot. Zato krajina postaja v zadnjem času v zavesti ljudi (tudi pri nas) vse bolj vrednota, ki se kot vrednostna kategorija vedno bolj postavlja ob bok gospodarski funkciji prostora. To je eden poglavitnih razlogov, da se posveča skrb krajini in odnosu do njenih naravnih in kulturnih vrednot v sistemu prostorskega planiranja.

Nesporno je, da prostorski razvoj pomembno vpliva na spreminjanje podobe kulturne krajine. Proces nenehnega spreminjanja povzročajo poselitvene in nasploh družbene in ekonomske razmere; spremembe v pridelovalnih postopkih, orodjih; tržne razmere ipd. Skratka vse, kar sodi k bivanju in

---

premišljene uporabe biogenetike, tudi globalno podnebje je bilo zunaj človekovega vpliva. Grozeče pandemije ga kot vrsto niso mogle iztreti, ker ni bilo globalizacije, ki bi ga povezala v dobrem in slabem.

delovanju človeka v nekem okolju. Pri tem so prav spremembe v kmetijskem pridelovanju za kulturno krajino najbolj daljnosežne; ali zaradi posodabljanja postopkov pridelovanja ali pa zaradi opuščanja obdelovanja zemljišč.

Sodoben evropski odnos do krajine je usmerjen v njeno varstvo; poudarja jo kot dediščino, kot zapis truda, fizičnih in umskih naporov mnogih generacij. Krajina naj bi bila za Evropo in evropsko kulturo zelo pomembna in opredelilna identifikacijska prvina. Tudi zato dobiva zavest o njeni ogroženosti zaradi njenega silovitega spreminjanja vse širšo podporo družbe.

Prizadevanja za kakovostno urejanje prostora, ki je prvi pogoj kakovostnemu življenju, se torej izražajo tako na mednarodni ravni kot tudi doma. Na nivoju Združenih narodov, Unesca, Sveta Evrope in regionalnih nivojih, kot je na primer alpski prostor, se posveča velika pozornost prav odnosu do krajine in predvsem uvajanju načel kakovostnega urejanja v sektorske zakonodaje in načine izvajanja ter poseganja posameznih dejavnosti v prostor. Kot izhodišče kakršnihkoli nadaljnjih posegov v prostor (od gradnje prometne infrastrukture dalje) mora biti upoštevanje trajnostnega razvoja na prvem mestu; saj gre za ekonomski, družbeni in okoljski trajnostni razvoj.

Ministrstvo za okolje in prostor posveča v zadnjih letih krajini posebno pozornost (tudi s projektom *Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji*, ki je temeljno delo na področju krajinske tipologije), kar je posledica velike zaskrbljenosti zaradi spreminjanja znatnega dela slovenskega prostora. Hkrati s tem se Slovenija vključuje v podobna prizadevanja kot je to značilno v drugih evropskih državah. Krajina, njeno varstvo in razvoj, je namreč postalo pomembno področje raziskovanja, analiziranja in iskanja rešitev v vseh hitro se razvijajočih državah. In pri tem je še posebej poudarjena skrb za kulturno krajino.

Spremembe v krajini, zaradi katerih prihaja do zmanjševanja raznovrstnosti, kompleksnosti, večpomenskosti, produktivnosti in raznolikosti krajine, na splošno nastajajo zaradi razlogov kot so na primer: neupoštevanje pestrosti našega prostora; nestrokovne ureditve prostora ob različnih posegih (gradnja prometne infrastrukture, vodnogospodarske ureditve, izkoriščanje rudnini ipd.); drobitev naravnih območij in pritisk na atraktivna krajinska območja, še zlasti na vodni in obvodni prostor ter gorska območja.

Oblikovno skladna krajina nastane takrat, ko je ob gospodarski in ekološki uravnoveženosti doseženo tudi ohranjanje tako kulturnih vrednot kot razvijanje novih krajinskih struktur, ki so

pomembne za ustvarjanje prostorske identitete. Spreminjanje krajine mora kot splošno veljavno izhodišče jemati obstoječe prostorske danosti in v čim večji meri ohranjati osnovne krajinske vzorce ter hkrati zagotavljati oblikovno usklajenost krajinskih struktur. Stopnja oblikovne vrednosti krajine je odvisna od sestavljenosti krajinske zgradbe, od njene pestrosti, od notranje usklajenosti in tudi od njene enkratnosti ter izjemnosti.

Poudariti velja, da bi usmerjen pristop k urejanju krajine lahko vodil v celovito varstvo krajine in v oblikovanje nove krajinske podobe, novih krajin ter v oblikovanje novih možnosti za krepitev regionalne krajinske identitete. Zahteva po ohranjanju skladnosti ne pomeni zahteve za ohranjanje dejanskega stanja v krajini. Skladnost se vselej zagotavlja z določeno obliko zadržanega in preišljenega poseganja, ki lahko podpira tudi nove oblike človekovega bivanja v okolju. Zato se kulturna krajina v času spreminja in pri tem ni neogibno, da bi izgubljala svojo temeljno skladnost.

Namen vključevanja krajine kot sistema v politiko prostorskega razvoja je usmerjanje razvoja v krajini tako, da se v danih razmerah doseže kolikor je le mogoče uravnoteženo, harmonično stanje krajine. V prostorski politiki so zato postavljeni splošni cilji in smernice za spreminjane, vzdrževanje, upravljanje in urejanje krajine, ki bodo usmerjali razvoj dejavnosti tako, da bomo dosegali karseda visoko stopnjo rabe naravnih dobrin v danem prostoru in obenem v čim večji možni meri ohranjali naravne in dejanske kulturne vrednote, v skladu z načeli trajnostnega razvoja.

Tudi kulturna krajina v zavarovanem območju Kozjanskega regijskega parka predstavlja izjemno kvaliteto. Je prostorotvorna kategorija regijskega parka visokodebelnih sadovnjakov in suhih travnikov oz. pašnikov. Potreba po ohranjanju znanega, domačega, potreba po ohranjanju okolja, v katerega se je človek prilagodil, je temelj vsega varstvenega delovanja. Zelo pomembno vrednoto predstavlja enkratnost kulturne krajine, katero si odgovorni v zavodu Kozjanski regijski park prizadevajo ohranjati. Mnoga področja Kozjanskega, ki spadajo pod javni zavod, predstavljajo življenjski prostor, ki ga je v Evropi vse manj²⁴. Vztrajno približevanje Slovenije vključitvi v EU bo zahtevalo tudi podrobnejše razumevanje evropskih razvojnih dokumentov in konec koncev tudi spremembo v dosedanem mišljenju nacionalnega prostora, posebej podeželskih predelov, katerih značilnosti se že zdaj nagibajo od (samo) agrarnih k bolj globalnemu vidiku. Kajti povezovanje na

---

²⁴ Take življenske prostore znotraj Evropske skupnosti ohranja mreža programov posebej varovanih območij za 21. stoletje - *Natura 2000* (to je ekološko omrežje varovanih območij, ki se jih ohranja zaradi njihove biotske raznovrstnosti - ohranjanje rastlinskih, živalskih vrst ter habitatov znotraj držav Evropske skupnosti). V ta projekt je že drugo leto vključeno tudi območje znotraj Kozjanskega regijskega parka.

globalni ravni samodejno sproža tudi iskanje in oblikovanje posebnih, individualnih prostorskih identitet.

4.2 Krajinska identiteta

Krajine nastajajo z vzajemnim delovanjem med prostorom ter posamezniki in družbo, ki ga s svojim delom spreminjajo. Prostor res lahko opišemo s fizičnimi prvini²⁵, ki so njegov sestavni del, a v tem primeru razberemo le podobo v trenutnem časovnem preseku. Psihološka in družboslovna dognanja o skupinskem navezovanju na prostor pa kažejo na to, da gre pri istovetenju za pripadnost tistemu, kar fizične prvine simbolizirajo in ne za pripadnost le-tem.

Skupinska identiteta, ki je odvisna od interakcije med posameznikom in družbo, se oblikuje v polju mitskega. Naše skupno mnenje o prostoru, s katerim se istovetimo npr. kot narod (v tem primeru govorimo o nacionalni identiteti), tako ne izhaja samo iz konkretnega, ampak je prej način družbenih predstav. Ena od podlag nacionalne identitete je njena teritorialnost, se pravi ozemlje, na katerem narod prebiva. Družbene vede so temu že namenile precejšnjo pozornost; še posebej v sedanjem času naraščajoče globalizacije, ki napoveduje izgubo nekaterih ravni lokalne identitete (Mlinar, 1995).

Po mnenju številnih avtorjev se nacionalna identiteta ne veže samo na ozemlje kot prostor, ki je začrtan z mejami, ampak lahko tudi krajine postanejo nacionalni simboli. To lahko vidimo na primeru slikarskih upodobitev angleških krajin in njihove vloge pri oblikovanju družbene predstave o prostoru, kar analizira Daniels (1993). Pri tem je simbolni pomen neposredno pripisan neki fizični danosti; nosilka pomena ni več le krajinska podoba, temveč tudi njeno stvarno opredmetenje, npr. park, kot po podobi ustvarjena krajina. "Izbrane krajine simbolizirajo določen moralni red in določeno estetiko in so kot take pridobile status nacionalnih ikon" (Kučan, 1998: 24). Posamezne krajine so simbolno vlogo identifikacije nacionalnega prostora prevzele skozi proces abstrakcije. Kajti družbena predstava o krajinskem prostoru nastaja v komunikaciji med družbo kot proizvajalcem in posameznikom kot potrošnikom te predstave. Pri tem igrajo posebno vlogo procesi

---

²⁵ Večkrat smo že omenili, da so *postmoderni premiki* težko merljivi (za te podatke veljajo drugačni, ohlapnejši standardi veljavnosti). Prostor v postmodernosti izgublja nekatere elemente fizičnega ter hkrati dobiva novo družbeno vrednost. V jeziku teorije lahko rečemo, da na pomenu pridobivajo tiste razsežnosti prostora, ki neabstraktni prostor spreminjajo v kraj (prostor, ki ima poleg geometrijsko merljivih in opisljivih značilnosti še druge presežne kvalitete) (Kos, 2002).

socializacije in inkulturacije na način individualnega ponotranjenja, se pravi posameznikovega prostovoljnega sprejemanja tistega, kar je samoumevno v širšem družbenem okolju.

Istovetenje s krajinskimi prvinami je torej družbeno pogojeno. Od tega je odvisen tudi odnos družbe in s tem posameznika do prostora, v katerem živi. Človek preoblikuje okolje v svoj življenjski prostor glede na vzpostavljen sistem vrednot, v katerem je zajet tudi hierarhični svet simbolnih prvin. Kulturna krajina odseva delovanje družbene strukture v okviru naravnih pogojev prostora, v katerem nastaja. Njen nastanek pa je bil vedno v prvi vrsti odgovor na eksistenčne potrebe človeka. Če predpostavimo, da je vzorec človekovega bivanja podvržen družbenim spremembam, potem iz tega sledi, da se spreminja tudi krajinska identiteta, "saj je vrednotno-zaznavna kategorija v družbeni zavesti, krajine pa so prostorska opredmetenja družbenih struktur" (Kučan, 1998:38).

4.2.1 Družbene spremembe in identiteta

Prostorska identiteta ne izhaja iz fizičnega prostora, ampak je nekaj ustvarjenega, naučenega; nenazadnje se kaže kot rezultat vzajemnega delovanja med posameznikom, družbo in prostorom. Zato lahko rečemo, da je ustvarjanje identitete tudi politika (ekonomska, kulturna itn.), ki lahko postane predmet obravnave tudi v politiki urejanja okolja.

Kot posledica dramatične neposrednosti odnosa človek – prostor lahko spremembe v krajini povzročajo negotovost, celo dvom o naši istovetnosti, saj se fizična podoba prostora spreminja pred našimi očmi. V spreminjajočem se svetu s težnjo h globalizaciji številnih procesov, se razumljivo pojavijo nasprotne reakcije, ki jih lahko opišemo kot iskanje osebne ali skupinske identitete.

Prostor mora ohranjati svojo identiteto in kontekst ne glede na to, da se človek ne more več poistovetiti z njim, ker ga nanj veže le ena od mnogih dejavnosti, s katerimi se ukvarja. Absolutna mobilnost vodi do izgube občutka pripadnosti. Identitete posameznika, (lokalna, regionalna in tudi nacionalna), postajajo odvisne od varovalnih mehanizmov. Na eni strani naj bi varstvo splošne identitete prostora (in tudi stavbne dediščine), s spoštovanjem preteklosti in hkratnim upoštevanjem razvojnih ciljev, ustvarjalo in ohranjalo kvalitetno bivalno okolje, na drugi strani pa značilnosti posameznika ali skupine vse težje pojasnjujemo s pripadnostjo določeni teritorialni enoti.

Kot menijo zaposleni v KP je potrebno opozoriti, da tudi upoštevanje in vključevanje dediščine stavbarstva in arhitekture v razvojne procese urejanja kulturne krajine ne pomeni samo varstva v

določenem prostoru oblikovane graditeljske kulture, temveč tudi upoštevanje in prenašanje spoznanih kakovosti te dediščine v novo razvojno urejanje naselij in arhitekturno oblikovanje stavb, ki posredno oblikuje identiteto in določa pripadnost posameznika neki teritorialni enoti.

Razvojni proces bi zato moral ohranjati in krepiti identiteto (tudi in še posebej) podeželskih skupnosti v vseh njenih sestavinah. Identiteto opredeljujejo znaki, zaradi katerih je nek subjekt jasno razpoznaven in ga je mogoče razlikovati od drugih. Identiteta neke skupnosti omogoči, da se pri članih te skupnosti razvije občutek pripadnosti. Identiteta posameznih krajev, torej njihova izvornost oziroma enkratnost, pa je lahko tudi pomemben razvojni potencial. Zaradi sodobnega procesa globalizacije družbe je identiteta kot duhovna in socialno-kulturna vrednota ogrožena. Zato naj bi bil razvoj podeželja naravnan ne le v poenotenje vsebin, oblik, struktur in odnosov, pač pa v odkrivanje in poudarjanje enkratnosti in izvirnih posebnosti vsakega kraja. Pri prebivalcih je potrebno krepiti zavest o pripadnosti svojemu kraju ali regiji. To spodbuja ustvarjalnost, motivira sodelovanje in krepí socialne vezi med ljudmi. Daje tudi občutek varnosti, ki ga omogoča le dovolj pregledno socialno in kulturno okolje, s katerim se posameznik lahko poistoveti.

A. Kučan (1998) ugotavlja, da medtem ko se prostor spreminja v skladu s spremenjenimi tehnološkimi in gospodarskimi pogoji, je na Slovenskem v odnosu do prostora očitno stanovitna prav ruralna zavest, kakršno so med drugim v raziskavah razbrali tudi sociologi P.Gantar, D. Kos (1988) in M.Hočevar (1992). Drobne vzorce ruralne krajine vse hitreje "požira" razpršena individualna stanovanjska gradnja tistega dela slovenske populacije, ki živi na – v dobršni meri še vedno kmečkem prostoru, vendar ne v odvisnosti od njega, in ga zato v tem smislu tudi preoblikuje. Gre za razkorak med resničnostjo in podobo, ki jo želimo kazati navzven in se hkrati identificirati navznoter. Z idealno predstavo o prostoru povezana načela pa niso v skladu z družbeno prakso.

Pri čišljanju domačijske, ruralne krajine gre torej za ideološki konstrukt, s katerim se utemeljuje izjemnost slovenskega nacionalnega prostora. Sodobna identiteta se ustvarja tudi z razliko do predstav o industrializirani, globalizirani Evropi. Gotovo pa velik izziv predstavlja predvidevanje, kakšna utegne biti usoda naše države in še posebej naše identitete (tako na nacionalni kot tudi individualni ravni) po pridružitvi Slovenije k EU, kajti nedvomno bo težko govoriti o skupni evropski identiteti, ki v etnološkem smislu pravzaprav ne obstaja. S to temo se odpira novo poglavje in na nek način tudi osrednja tema razprav tako politikov kot tudi razumnikov. Kot meni Habermas (2003)²⁶, je pomembno dejstvo, da prihodnja enotnost Evrope ne bo mogla biti podoba enotnosti

---

²⁶ Članek z naslovom *Debata o prihodnosti Evrope: Velesila drugačne vrste?* (avtor povzema ideje nemškega filozofa J. Habermasa in francoskega filozofa J. Derride o prihodnosti Evrope) je bil objavljen v Sobotni prilogi Dela, 5. julija 2003.

nacionalne države, ampak bo šlo za novo kvaliteto nadnacionalne skupnosti, ki bo navznoter in navzven delovala v skladu z globaliziranim svetom.

5 PRIMER KOZJANSKEGA PARKA

Kvaliteten prostor je v postmoderni dobi bistvenega pomena za življenje. A kakšne lastnosti mora imeti neko okolje, da ga označimo s kakovostnim? Zaradi mnogih strukturnih sprememb in globalizacijskih premikov, podeželski prostor ni več sinonim čistega, ekološko neoporečnega in pristnega, kot smo se prepričali v prejšnjih poglavjih. Ob izboljšani infrastrukturi in novih tehnologijah ni več mogoče jasno razmejiti urbanih in ruralnih področij. Zaradi intenzivnega načina kmetovanja, mestna okolja velikokrat predstavljajo manjšo onesnaženost, varnejši prostor prebivanja za nekatere živalske vrste; zaradi "prisvajanja" podeželja pogosto prihaja do konflikta med kmeti in odgovornimi za prostor. Vendar na drugi strani pridobivajo na pomembnosti *grajena okolja* (kamor spadajo tudi zavarovana področja), ki počasi, a vztrajno pridobivajo na pomembnosti.

Zavarovana območja v Sloveniji predstavljajo okrog osem odstotkov vsega ozemlja, kar je pod mejo tovrstnih evropskih trendov²⁷. Kot menijo na Ministrstvu za okolje in prostor, dolgoročna vizija predvideva okoli 30 odstotkov zavarovanih površin, ta cilj pa bodo skušali doseči postopoma glede na razpoložljiva kadrovska in finančna sredstva, uspeh pa je odvisen tudi od lokalnega prebivalstva. Kozjanski regijski park²⁸ (skupaj z regijskim parkom Škocjanske jame) predstavlja manj kot en odstotek površine Slovenije²⁹, vendar velikost ne zmanjšuje njegove družbene pomembnosti. Park namreč lahko uvrstimo med naravo in grajeno okolje; predstavlja umetno mejo med naravnim in vzdrževanim okoljem. Vendar ni pomemben zgolj ekološki vidik tovrstnih površin, ki dobijo status zavarovanega območja, temveč tudi družbeni pomen, saj aktivnosti v tovrstnih območjih pomagajo k ozaveščanju lokalnega prebivalstva in trajnostnemu razvoju. Nenazadnje se postopoma povečuje tudi kvaliteta družbenega življenja, kar pa je ključna vrednota postmoderne dobe.

Pomemben delček v mozaiku obnove podeželja in s tem tudi pri ohranjanju naravne in kulturne dediščine ter povečevanju kakovostnega življenja na ruralnih področjih predstavlja v diplomski nalogi večkrat omenjeni primer Kozjanskega regijskega parka. V nadaljevanju bom podrobneje predstavila njegovo geografsko lego³⁰, nastanek in ustanovitev parka, dejavnosti, ki se tu odvijajo ter orisala njegovo socialno vpetost v podeželje in pomembnost njegovega delovanja za lokalno prebivalstvo.

5.1 Socio-geografska podoba Kozjanskega

Srednjesotelsko gričevje je robna panonska pokrajina. Na severu, zahodu in jugu jo omejujejo vzhodni odrastki predalpskega Posavskega hribovja, na vzhodu pa reka Sotla, onstran katere se začne razgibano, močno obljudeno in vinorodno gričevje hrvaškega Zagorja. V ozkem pasu neposredno ob Sotli se Srednjesotelsko gričevje stika s podobnima panonskima pokrajinama: Zgornjesotelskim gričevjem na severu in Bizeljskim gričevje na jugu. Kozjansko sovпада s porečjem reke Bistrice.

Kozjansko sestavlja srednje visoko in pretežno z mešanimi gozdovi poraščeno slikovito hribovje, ki na vzhodu prehaja v valovit, nizek gričevnat svet. Razčlenjena je z množico različno širokih dolin,

---

²⁷ Med zavarovana območja spada en narodni park (Triglavski narodni park), dva regijska parka (Regijski park Škocjanske jame in Kozjanski park) ter štiri krajinski parki (Krajinski park Logarska dolina, Zgornja Idrija, Sečoveljske soline in Kolpa).

²⁸ V nadaljevanju tudi KP.

²⁹ Njegova površina meri okrog 19.600 ha.

³⁰ Navsezadnje so tudi geografske danosti tiste, ki v dobršni meri pogojujejo družbena razmerja in delovanja na določenem območju. Po drugi strani je istovetenje s krajinskimi prviniami družbeno pogojeno; od tega pa je odvisen tudi odnos družbe in s tem posameznika do prostora, v katerem živi.

grap in sotesk, v katere se stekajo hudourniški vodotoki. Strnjena gozdna območja v razgibanem hribovitem svetu s ponekod izredno strmimi pobočji in prelomi prekinjajo kmetijske površine. Ravnih površin, ki bi bile primerne za njive, je malo, zato med obdelanimi površinami prevladujejo pašniki s travniki, po katerih so mestoma razporejene skupine starih sort visokodebelnega sadnega drevja, mnoge prisojne lege pa so zasajene z vinogradi. Poleg opisane naravne krajine, značilne po visoki stopnji ohranjenosti, prostorske poteze Kozjanskega, zaokroženega in v merilu Slovenije razpoznavno določljivega območja med subalpskim in subpanonskim svetom, soustvarjajo tudi grajene strukture; to so identitetno oblikovana naselja, domačije in stavbe (glej sliko 5.1).

V različnih zgodovinskih fazah je bila poselitev zaradi ugodnejših naravnih danosti (predvsem zaradi kmetijstva) usmerjena v doline, ki so bile v splošnem bolj ali manj gosto poseljene v vseh obdobjih razvoja. Med najstarejša dolinska naselja na Kozjanskem spada naselje Kozje³¹, saj se njegovo vaško jedro omenja v listinah že leta 1130. Največje naselje ob srednji Sotli je Podčetrtak, ki se uvršča med pomembnejše slovenske turistične kraje (Terme Olimia)³². In prav turizem bo lahko v prihodnosti postal vodilna gospodarska dejavnost Kozjanskega, seveda le s konkurenčno ponudbo in s sodelovanjem na državni, regionalni in lokalni ravni, med javnim in zasebnim sektorjem, turističnim in neturističnim delom gospodarstva in družbe.

Kozjansko ima bogato zgodovino in ohranja dragoceno kulturno dediščino. Čeprav so območje med obema svetovnjima vojnoma in še posebej po letu 1953 prizadeli močni selitveni tokovi v vsa tedanja večja zaposlitvena središča osrednje Slovenije in je dolgo časa veljalo kot zaostalo in nerazvito³³, je sčasoma le prišlo do vzpodbujanja in pospeševanja razvoja ter izkoriščanja naravnih danosti.

---

³¹ Kozje, ki šteje približno 800 prebivalcev, je bilo še ne tako davno nazaj osrednje zaposlitveno, predvsem industrijsko razvijajoče se središče, ki je nudilo številna delovna mesta v tamkajšnjih obratih. V sedanjosti pa je primer za marsikoga usodnih posledic gospodarskega razvoja, kar pomeni tudi veliko stopnjo brezposlenosti.

³² Nekdanje Atomske toplice.

³³ Še danes na območju Kozjanskega, ki meri približno 200 km², živi le okoli 10.000 prebivalcev.

Slika 5.1 Del Kozjanskega s pogledom na vas Podsreda (kjer je tudi uprava Kozjanskega parka)
Vir: Zasebna fotografija.

Za to območje je še vedno značilna slabo razvita prometna infrastruktura (le nekaj cest, železnice ni, avtobusne povezave so redke). Danes je to morda prej prednost kot pomanjkljivost, vendar pa so več kot očitni tudi nekateri negativni trendi: staranje populacije (selitev mlajše populacije v večja mesta), nizek standard, odliv izobraženih ljudi, pomanjkanje priložnosti za zaslužek (delovna mesta prebivalci poiščejo v bližnjih mestih in pri podjetnikih). Tudi v tem primeru lahko govorimo o zaskrbljujočem demografskem stanju, splošno značilnem za slovensko podeželje. Socialno opustošenje, opuščena zemljišča, neizkoriščene lokalne zmogljivosti so dejstva, ki pričajo o prevrednotenju ekonomske baze podeželskih naselij. Vendar se na Kozjanskem po drugi strani vedno bolj odpirajo možnosti bio-kmetovanja in podeželskega turizma, ki ima tu ugodne možnosti, saj usklajen razvoj turizma pomeni razvijanje gospodarstva, varovanje virov in ohranjanje podeželske identitete, v okviru paradigme trajnostnega razvoja.

5.2 Socialna podlaga Kozjanskega parka

"Z namenom, da se ohranijo zgodovinska izročila, povezana z življenjem in delom Josipa Broza Tita in narodnoosvobodilno vojno, zgodovinskimi spomeniki iz časov kmečkih uporov v 16. Stoletju in naravne vrednosti in značilnosti tega območja ter da se zagotovita hitrejši razvoj in izboljšanje materialnih in drugih pogojev za življenje in delo prebivalcev na območju Spominskega parka Trebče, omogoči delovnim ljudem in občanom uživanje naravnih in kulturnih vrednot v tem prostoru, se s tem zakonom določi Spominski park Trebče..." (Uradni list SRS št. 1-4/81).

Območje osrednjega in vzhodnega Kozjanskega (glej sliko 5.2) je skupščina takratne SR Slovenije razglasila za Park leta 1981 (Uradni list SRS št. 81). Zakon je določil dva temeljna cilja, ki naj bi se

z njegovo pomočjo realizirala. To je varovanje in predstavljanje naravne in kulturne dediščine na eni ter zagotavljanje pogojev za hitrejši razvoj in delo prebivalcev na tem območju na drugi strani.

Zaradi preveč poenostavljenega strokovnega in političnega pogleda na prostor, predvsem pa na obseg, kvaliteto in strukturiranost naravne in kulturne dediščine na območju Parka, je Park dobil naziv Spominski. Ime Parka že ob nastanku ni bilo usklajeno z zakonom o naravni in kulturni dediščini, kar je od razglasitve naprej povzročalo mnoge težave v normativnem in vsebinskem pogledu.

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS št. 56/99) je v predhodnih in končnih določbah na novo določil pravni status, tako da se Spominski park Trebče po zakonu o Spominskem parku Trebče (Uradni List SRS št. 1/81 in 42/86) šteje za regijski park z imenom Kozjanski park. Za upravljavca zavarovanega območja Kozjanskega regijskega parka je z zakonom o ohranjanju narave (167. člen) določen javni zavod Spominski park Trebče. Regijski park³⁴ se po pravnem določilu definira kot:

"...obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnovežen. V regijskem parku morata biti opredeljeni najmanj dve varstveni območji tako, da je varstveno območje s strožjim varstvenim režimom opredeljeno v manjšem obsegu in točkovno. ...Z aktom o zavarovanju se določijo podrobnejša pravila ravnanja na območju regijskega parka." (Uradni list RS št.56/99, str.: 7157).

---

³⁴ V nasprotju z opredelitvijo krajinskega parka, ki predstavlja območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo in ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost (UL RS št.56/99).

Slika 5.2 Geografski prikaz Kozjanskega parka.
Vir: Arhiv KP.

Zavarovano območje Kozjanskega regijskega parka pokriva pet občin. V celoti ležita v parku občini Kozje in Bistrica ob Sotli, delno pa spadajo v park še deli občin Podčetrtek, Brežice in Krško. Že dalj časa pa je v teku pobuda tako strokovnjakov kot tudi sosednjih občin, da se območje regijskega parka razširi proti vzhodu (slika 5.3). Dodatna podpora opredeljevanju novih zavarovanih območij nasploh je vzpostavljanje ekološkega omrežja NATURA 2000, ki je obveza po evropski zakonodaji in bo začela veljati z vstopom Slovenije v EU.

Med nekaj manj kot dvajsetimi zaposlenimi v KP, (ki so v najosnovnejši definiciji odgovorni za ohranjanje in spoštovanje naravne in kulturne dediščine), so po strokovni izobrazbi npr.: dipl. ing. geol. (tudi vodja geološke zbirke in koordinatorka za informatiko in dokumentiranje), umetnostna zgodovinarica, dipl. zgodovinar, prof. zgodovine in dipl. etnologinja (tudi kustos etnolog in vodja glasbene dejavnosti), dipl. oec, dipl. ing kraj. arh., geograf in zgodovinar,...). So tudi člani raznih društev, tako domačih kot tujih (npr.: SMD – Slovensko muzejsko društvo; ICOM – International Council of Museums;...). Direktor Kozjanskega parka, Franci Zidar, je tudi predsednik združenja gradov na Slovenskem in podpredsednik Bavarsko-slovenskega društva.

Slika 5.3 Predlog meje širitve

Vir: Arhiv KP.

Po besedah direktorja je krepitev strokovnega varstva narave razvojno-strateška odločitev, s katero so začeli postavljati kadrovske temelje za izvajanje nalog, ki jim jih nalaga zakon. Tako so v temeljnem strokovnem delu kot tudi v pripravi posameznih programov že začeli dosegati novo kvaliteto. V nasprotju s pozitivnimi kadrovskimi in programskimi trendi na področju narave, so se na področju kulturnih dejavnosti (zbirke, razstavna in likovna dejavnost, dokumentiranje, promocija...) z odhodom dveh strokovnih sodelavcev – kustosov v Narodno galerijo v Ljubljani in v Pokrajinski muzej v Celju, bistveno zmanjšali lastni kadrovski in ustvarjalno-produkcijski potencial.

Vendar ne glede na to, da prvi vtis o pomenu tega javnega zavoda v JV delu Slovenije daje občutek varovanja kulturne dediščine in na drugi strani tudi ekološke zaščite območja, ima Kozjanski park velik družben pomen tako za lokalno prebivalstvo kot za širše področje. Nenazadnje so uspehi njegove dejavnosti cenjeni in priznani tudi v tujini; po pogovorih z zaposlenimi je sodelovanje s partnerji iz tujine celo uspešnejše kot z domačimi. Njegovo pomembnost povečuje tudi dejstvo, da si kot enega izmed prednostnih ciljev postavljajo zadrževanje bega (mladih) izobraženih ljudi iz tega področja in ustvarjanje novih priložnosti, ki bi na dolgi rok prispevale k dvigu socialne ravni prebivalstva. S tem namenom so v Kozjanskem parku v letošnjem letu izvajali projekt Formiranje produktov in storitev trajnostnega turizma na območju Kozjanskega, v okviru nacionalnega programa PHARE 2000, ki ga je podprlo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Kot splošni projektni cilj programa je bilo v ospredju usposabljanje propulzivnega dela mlade izobražene generacije na območju Kozjanskega za prevzem vodilnih nalog v novem razvojnem procesu v javnem, podjetniškem in nevladnem sektorju. Z ustvarjanjem pozitivnega razpoloženja so poskušali doseči zaustavitev procesa "bega možganov" iz območja Kozjanskega.

5.3 Družbena vpetost Kozjanskega Parka v podeželje

Če hočemo raziskati stopnjo socialne vpetosti Kozjanskega parka, bi se bilo najbrž smiselno vprašati, na katere načine poskušajo vzpostavljati stik z lokalnimi prebivalci in jih hkrati pritegniti k sodelovanju, saj je prebivalstvo v končni fazi ključni faktor, ki daje taki instituciji pečat pristnosti in nevsiljive vpetosti v krajino. Zaposleni poudarjajo, da je njihov zavod v službi tamkajšnjih prebivalcev in ne obratno. Helena Rožman, ki opravlja poklic kustodinje etnologinje³⁵, vidi Park kot ustanovo, ki ponuja karseda veliko informacij (z vseh strokovnih področij zavoda) o zavarovanem območju, hkrati pa tudi kot element koordiniranja posegov in delovanja na področju varovanja in ohranjanja kulturne dediščine ter trženje in promocijo le-te v tujini in navsezadnje tudi v lokalnem okolju. Hkrati dodaja, da ostaja ob vsem delovanju informacijska dejavnost (kamor spada obveščanje in osveščanje lokalnega prebivalstva), še naprej ena najpomembnejših nalog KP za prihodnost, saj jim le-ta doslej ni zadovoljivo uspevala.

Lokalni prebivalci so oblikovali naravno okolje Kozjanskega parka od davne preteklosti do danes z gospodarskimi dejavnostmi, ustvarjalnostjo in iznajdljivostjo v krajino izjemne privlačnosti, ki jo kot vrhunsko zgodovinsko izročilo predstavljajo kulturni spomeniki. To nam dokazujejo prazgodovinska grobišča, poznoantične naselbine, gradovi, samostani, cerkve, romarske poti, kamnita znamenja, srednjeveški prangerji, mlini in kmečke domačije, zgodovinski spomeniki in spominske hiše ter bogato ljudsko izročilo. Tukajšnjemu prebivalstvu in obiskovalcem so namenjene muzejske in likovne razstave, seminarji, koncerti, gledališke predstave, učne poti, kolesarske steze in vinske ceste, številne prireditve s prikazi tradicije in sodobne ustvarjalnosti, ki povezujejo naravne lepote, kulturne spomenike in ljudi, kar naj bi vse ponujalo priložnosti za odkrivanje, uživanje in sprostitev ob kulturni dediščini in sodobni ustvarjalnosti.

Z arhitekturnega vidika se Kozjanski park ponaša s prvencem med kulturnimi spomeniki slovenske profane arhitekture. Romanski grad Podsreda (slika 5.4) je središče kulturnega in družabnega dogajanja in izziva k novemu življenju tudi okoliške gradove (Pišece, Bizeljski grad, grad Podčetrtek ter razvaline Kunšperka). Stotine objektov naselbinske in etnološke kulturne dediščine zaokrožujejo krajinsko sliko in predstavijo o načinu življenja prebivalstva teh krajev...

---

³⁵ Je tudi vodja službe za varstvo kulturne dediščine, raziskovanje in izobraževanje.

Slika 5.4 Grad Podsreda
Vir: Zasebna fotografija.

Zaposleni v Kozjanskem parku poudarjajo, da zaščiteno področje ni zgolj priložnost, temveč hkrati pomeni tudi kvaliteto življenja, ki je vedno bolj poudarjana družbena vrednota postmodernosti. Vendar kakovosti življenjskega prostora in bivanja ni moč doseči brez vzajemnega sodelovanja med izvajalcem (v tem primeru KP) in prizadetimi, ki se jih posegi v prostor večkrat neposredno dotikajo. Zato se v Kozjanskem parku trudijo krepiti odnose z lokalnim prebivalstvom in jim na različne, zgoraj omenjene načine, približati cilje svojega delovanja, ki se nemalokrat nanaša na posege v prostor. Tudi red v prostoru je odvisen od ozaveščenosti in znanja ljudi. Kot meni D.Kos (2002), je bistvena težava s prostorsko razsežnostjo v tem, da je fizični prostor "trd" omejevalen element in ukvarjanje z njim zahteva več napora kot pa nekatere druge kategorije; obenem pa ga ne moremo razdeljevati na različne ravni, ki se kasneje nahajajo v avtonomni obravnavi posameznih disciplin. "...z istim prostorom se analitično oz. raziskovalno ukvarja veliko različnih disciplin in poddisciplin, ki (ne)hote pozabljajo druga na drugo" (Kos, 2002: 71). Tega se zavedajo tudi v KP in se trudijo sedanje ter prihodnje delovanje zastavljati na čimbolj interdisciplinarni ravni³⁶. Obenem delajo tudi na projektu sprotnega obveščanja domačinov preko tiskanega medija³⁷, saj se nemalokrat

---

³⁶ Kljub množici strokovnjakov iz različnih področij (glede na potrebe) do sedaj v svoje delo še niso vključili npr. analizo eksperta iz sociološkega področja (kar tudi lahko štejemo kot dokaz še vedno ne dovolj priznane vloge sociologije na področju urejanja in načrtovanja prostora) ali pa posegli po raziskovalni metodi kot je npr. javnomnenjska raziskava, saj bi s tem nedvomno pomembno prispevali k boljšim rezultatom svojega delovanja.

³⁷ Delno so informacijsko dejavnost za širšo javnost že zastavili s postavitvijo svojih strani na svetovnem spletu.

zgori, da prav zaradi neobveščeni pride do konfliktov. Stopnja obveščeni tako širše javnosti in še posebej lokalnega prebivalstva je navsezadnje pomemben faktor socialne vpetosti in nevsiljive prisotnosti KP.

Le tesno sodelovanje in plodna komunikacija na vseh ravneh bo prinesla uspeh pri izvajanju konkretnih ciljev. To pa ni mogoče brez upoštevanja poglobljene analize in intenzivnega poglobljanja v zanimive posebnosti pokrajine in njej pripadajočih elementov.

5.4 Socialno-prostorski konflikti

Kozjanski regijski park deluje že približno dvajset let in v tem obdobju so pod njegovim okriljem uspešno izpeljali mnogo projektov. Lep primer so številni prenovljeni in oživljeni objekti z visoko kulturno in zgodovinsko vrednostjo; in kar je s postmodernističnega vidika najpomembnejše, so svoje delovanje že zgodaj zastavili v smislu trajnostnega razvoja, ki teži k ohranjanju in izboljšanju okolja v najširšem pomenu. Ne samo, da zaposleni v zavodu skrbijo za oživljanje tradicije, vzdrževanje kulturne zavesti širšega družbenega okolja ipd., posebej v zadnjem času iščejo načine, s katerimi bi zajezili nadaljnje demografsko propadanje Kozjanskega, ker je tudi demografska sestava prebivalstva osnova za uspešno delovanje zavoda v prihodnosti.

Kot meni direktor KP F.Zidar, je opazno postopno sprejemanje in vključevanje lokalnega prebivalstva v različne projekte, vendar je to področje še vedno daleč od zadovoljivega. Tudi s projektom *Kulturne poti*, ki so ga zastavili letos in se bo nadaljeval tudi v prihodnje, skupaj s publikacijami, ki so vodniki po teh poteh, želijo skozi obnovo spomenikov približati javnosti delo spomeniškega varstva.

Pogosto prihaja do konfliktov, ki sicer ostajajo na ravni odnosa posameznikov in KP; tu in tam pa različni interesi vzbudijo več pozornosti, tudi medijske. A doslej še ni prišlo tako daleč, da bi zaradi močnega nasprotovanja javnosti grozila zaustavitev predvidenega projekta. Najbrž tudi zaradi tega še niso izvedli kakršnekoli raziskave javnega mnenja (kar bi gotovo pripomoglo pri iskanju ugodnih rešitev glede sodelovanja). Sicer so prebivalci pripravljene sodelovati pri različnih projektih, zatakne se le, ko poleg strokovne pomoči, ki jim jo nudijo zaposleni, pričakujejo tudi finančno.

Primer individualnih konfliktov so npr. dokaj stroge regulative glede načrta izgradnje individualnih stanovanjskih hiš, saj se KP trudi (v očeh prizadetih je tovrsten "trud" največkrat viden kot oviranje gradnje)³⁸ uskladiti podobo novogradenj s pokrajinskimi značilnostmi, obenem pa tudi preprečiti neracionalno razpršeno poselitev in nenazadnje tudi preprečiti nelegalne posege v prostor. Vendar so posamezniki kljub negodovanju spričo dolgotrajnih čakalnih dob za odobritev dovoljenj nemočni in se morajo ukloniti postopkom birokratskih procesov.

Drug, po obsegu odmevnejši primer, se je zgodil lansko jesen in sicer je bila povod "*vojna*" zaradi ceste skozi zavarovano območje Kozjanskega parka, kakor so dogodek označili mediji³⁹. Prebivalci sosednje občine, ki tudi spada v območje KP, so želeli asfaltirati cesto skozi gozd, ki bi omogočila lažjo dostopnost do vinogradov in parcel. Strokovnjaki Kozjanskega parka so se ostro odzvali na tako grob poseg v naravno okolje, kajti po njihovem mnenju bi cesta uničila zavarovane naravne vrednote in kraju povzročila neprecenljivo škodo. Direktor KP je ta poseg celo primerjal z gradnjo ceste skozi Dolino triglavskih jezer, kajti potenciali za turizem v tem delu Slovenije so po njegovih besedah neizmerni, škoda pa bi bila nepopravljiva. Ne glede nato, da prebivalci sosednje občine že vrsto let čutijo zapostavljenost glede prostorskega urejanja v njihovi občini, v KP njihove očitke označujejo kot *zavračanje principov trajnostnega razvoja in zavračanju materialnih in drugih bonitet, ki jih življenje v Kozjanskem parku prebivalcem prinaša*.

V splošnem raziskave kažejo, da postaja javno mnenje v Sloveniji (razmeroma neodvisno od strokovnih presoj) vse bolj kritično do posegov v prostor in okolje, še posebej do tistih projektov, ki bi pomenili zelo grob poseg v naravno okolje⁴⁰. Seveda pa so reakcije glede zavarovanega območja toliko burnejše. KP ima močno podporo tako s strani tujih institucij (in investorjev) kot tudi domačih ter si postopoma krepi vpliv in moč tudi glede urejanja in načrtovanja podeželskega prostora.

5.5 Pomen zavarovanih področij v EU

V EU imajo jasno razdelan in določen pristop do podeželskega prostora in s tem tudi do zavarovanih področij⁴¹. Cilji razvoja podeželja v najširšem smislu so napredek kmetijstva in gozdarstva izboljšanje konkurenčne sposobnosti, varovanje okolja ter ohranjanje kulturne in naravne dediščine.

---

³⁸ A. Pogačnik (2000) meni, da je oviranje gradnje avtohtonim prebivalcem na podeželju na sploh, ena najhujših napak slovenskega urbanizma, celo z nemoralno in neetično dimenzijo...

³⁹ Tudi Dnevnik in Večer.

⁴⁰ Več o tem v: D.Kos, 2002.

⁴¹ V dokumentih EU je ruralno področje definirano kot pokrajina v notranjosti ali na obalnem področju, ki vključuje manjša mesta in vasi in kjer se poglobitveni del prostora (poleg kmetijstva, gozdarstva, pristočane aktivnosti ipd.) uporablja za zaščiten področja (vir: http://europa.eu.int/abc/info_en.htm).

Program razvoja kmetijstva, kateremu so namenjena sredstva iz posebnega sklada, podpira kmetovanje, ki ne škoduje okolju in ki ohranja prvobitno podobo podeželja. Eden izmed ciljev te politike je tudi ohraniti ravnovesje med mestom in podeželjem.

Vizija je jasna: da bi podeželski prostor (kljub spremembam, ki jih prinaša postmodernistični način življenja), ohranili čimbolj neokrnjen, hkrati pa zagotovili njegovim prebivalcem primerno raven življenja, je potrebno z ruralnim razvojem in prenovljenim političnim sistemom vzpodbujati zmerno sonaravno izkoriščanje resursov evropskega podeželja. Tradicionalna vloga kmetijstva kot proizvajalca in oskrbovalca s prehranskimi izdelki vse bolj izgublja pomen, istočasno pa postajajo pomembne in se odpirajo nove možnosti na podeželju, ki v duhu trajnostnega razvoja vključujejo možnosti ekološkega kmetijstva, turizma na podeželju ipd. (Nova) evropska strukturna politika posveča področju ruralne politike precejšnjo skrb in velik del proračuna (preko različnih skladov) je namenjen izboljšanju možnosti preživetja na podeželju.

V evropskem prostoru gledajo na zavarovana področja kot na prednostna in jim je zaradi integralnega pristopa k varovanju narave in kulturne dediščine namenjeno veliko pozornosti, saj je Evropa veliko dragocenega naravnega prostora že izgubila, menijo v Kozjanskem parku. Zaradi vsebine zastavljenih ciljev in uspehov dosedanjega delovanja v KP upajo (predvsem) na finančno podporo EU tudi po priključitvi Slovenije, kajti že do sedaj so jim bila odobrena sredstva za vidnejša projekta LIFE - Narava⁴² in PHARE⁴³. Pomemben je predvsem slednji, ki ima za poglavitni cilj zaustavitev bega mladih izobraženih ljudi.

Tudi vzpostavljanje ekološkega omrežja NATURA 2000⁴⁴, ki bo za našo državo začelo veljati po pridružitvi k EU, bo dalo večji poudarek zavarovanim področjem. Po tej direktivi mora vsaka država opredeliti območja, ki so pomembna za ohranjanje določenih rastlinskih in živalskih vrst in tipov življenjskih prostorov, ter za te vrste zagotoviti ugodno stanje ohranjenosti. Oblika varovanja območij v okviru Nature 2000 je prepuščena vsaki državi članici. Lahko uporabljajo ustrezne zakonske, upravne ali pogodbene ukrepe ter načrte upravljanja.

---

⁴² Naravovarstven projekt, ki je namenjen ohranjanju življenjskih prostorov, ki so ogroženi zaradi opuščanja rabe ali intenzivnega kmetovanja. Finančno podporo projektu zagotavljata Evropska unija in Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije.

⁴³ Projekt Formiranje produktov in storitev trajnostnega turizma na območju Kozjanskega, v okviru nacionalnega programa PHARE 2000, so pričeli izvajati v decembru 2002 in bo trajal do oktobra 2003.

⁴⁴ Vir: Zgibanika o zavarovanih območjih Slovenije: Parki (2003). Uprava RS za varstvo narave, Ministrstvo za okolje in prostor.

Zavarovana območja so le eden od primernih ukrepov. Ohranjena narava teh območjih pa je hkrati tudi dobra razvojna priložnost. Takšna območja privlačijo obiskovalce in so lahko dodaten spodbujevalec turističnega razvoja. V Evropi pridelava kakovostne prehrane dobiva na veljavi in zavarovana območja nudijo možnosti za razvoj t.i. ekološkega kmetovanja. Ohranjanje in ustrezne oblike trajnostnega razvoja na zavarovanih območjih se uvajajo tudi s spodbudami EU za sofinanciranje naravovarstvenih projektov (LIFE Narava), naravi prijaznih oblik kmetovanja in drugih dejavnosti trajnostnega razvoja.

5.5.1 Mednarodno sodelovanje

Zanimivo je, da je strokovno delovanje Kozjanskega regijskega parka celo bolj poznano v tujini, kot doma⁴⁵. Ne samo sodelovanje na kulturni ravni (likovno – umetniške delavnice, razstave, glasbene delavnice ipd.), izmenjave študentov⁴⁶ pri različnih projektih ipd., je Kozjanski park že tretje leto eden od ključnih partnerjev mednarodne mreže EUREX21, katere osnovno poslanstvo je promocija in trženje regionalnih produktov, kajti tudi širši evropski prostor je zanimivo tržišče in priložnost izmenjavanja tovrstnih produktov in uslug.

Nova kmetijska politika, približevanje Slovenije EU, pomanjkanje primernih zaposlitvenih alternativ, izredni potenciali ohranjenega okolja, bogato kulturno izročilo, na novo odkrita tradicija Kozjanskega, moderna usmeritev pri upravljanju zavarovanih področij, vse to so kazalci, ki jih lahko uvrstimo v postmodernistične koncepte, kajti le-ti bi morali upoštevati sinergetske učinke združevanja (v tem primeru priključitev naše države k EU) in obenem dopuščati in raziskovati možnosti vnovične krepite lokalnih avtonomij kot ohranjanje in celo krepite posebnosti manjših prostorskih enot (v tem primeru Kozjanski regijski park kot del Slovenije).

Vendar bo nadaljnji razvoj in uspeh KP ter temu pripadajočega podeželskega prostora lahko kljub dobrim odnosom s tujino uspešen le, če bodo upoštevani konkretni problemi lokalnega prebivalstva, njihove iniciative in njihovo sodelovanje. Le vzajemno delovanje lahko gradi na danih prednostih

---

⁴⁵ Nenazadnje *slovensko-bavarska naveza* traja že vse od leta 1988, ko je prišlo do podpisa listine o partnerstvu med gradovima Wolfsegg in Podsreda. V ta namen je bila s skupnim financiranjem zgrajena tudi Bavarsko-slovenska hiša v Podsredi, ki je z leti postala kraj razstavnega, glasbenega, družabnega pa tudi poslovnega srečevanja prebivalcev Bavarske in Slovenije. S tem je ta hiša med drugim postala tudi del širše kulturno-turistične ponudbe Kozjanskega parka).

⁴⁶Tu gre predvsem za izmenjavo študentov med Bavarsko akademijo za varstvo narave in krajine, oddelkom za arhitekturo Visoke tehniške šole v Regensburgu in Fakulteto za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

tega dela Slovenije, kot so pestrost kulturne krajine, privlačno podeželsko okolje in raznovrstne možnosti turizma, ob upoštevanju tudi trenutnih slabosti, ki jih prinašajo postmodernistični premiki.

SKLEP

"...Kmetje skrbimo za naše podeželje, za obdelanost površin in poseljenost. Skrbimo za Slovenijo, kakršno bi radi zapustili našim vnukom, kot so jo naši dedje zapustili nam. Dolgoročno si prav gotovo ne želimo živeti na račun sodržavljanov, vendar smo letos resnične žrtve naravnih nesreč, ki se vrstijo ena za drugo, zato upravičeno pričakujemo solidarnost, saj se je izkazalo, da še tako pogosto rabljen rek Kar boš sejal, to boš žel, ne velja več." (Glasilo KGZS⁴⁷, št.15, avgust 2003). Resnično, kroniko letošnjega leta bodo zaznamovale izjemne vremenske razmere, ki so pogojevale

---

⁴⁷ Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.

velikanski škodi v kmetijskem sektorju. Ponovno se je odprlo vprašanje že zaostrenega odnosa med kmeti in državo in spet bo dialog potekal zaradi povračil za nastalo škodo, ki bodo za kmete nezadostna in prepozna, a bodo prisiljeni sprejeti pravila igre, kot jih narekuje država.

Ne samo spremenjene klimatske razmere, tudi širše družbene transformacije kot posledica globalnega dogajanja, so na podeželju sprožile vrsto sprememb. Na primer: globalni trg je postavil pod vprašaj zaupanje v pridelovanje zdrave prehrane, s katero slovenski kmetje opravičujejo svoje nezaupanje do obljub vlade, kajti bojijo se hitrih, korenitih sprememb in zatorej na prvo mesto postavljajo tradicionalne vrednote in *domač okus*. Zavedajo se nujnosti vključevanja Slovenije v Evropsko unijo, obenem pa državi očitajo premajhno zaščito narodnih interesov, še posebej naj bi to veljalo ravno za kmetijstvo in podeželje. Zahtevajo podporo države pri skladnem razvoju in ohranjanju podeželja – to pomeni dosledno zagotavljanje finančnih sredstev. Da bo rešitev ugodna za obe strani, bo moralo priti do popuščanj in plodnejše komunikacije. Nenazadnje bodo morali tudi kmetje začeti razmišljati o alternativnih dejavnostih in ravnati bolj fleksibilno kot do sedaj.

Podeželje je živ organizem, dovzeten za spremembe, tako pozitivne kot negativne. Ne moremo sicer govoriti o uspešnem prestrukturiranju slovenskega podeželja, kajti podpora s strani države na tem področju je bila zanemarljiva. Vendar domneva o spreminjajoči se vlogi podeželja kaže, da je smiselno nameniti več pozornosti postmodernemu konceptu ruralnega. Mesto in podeželje se dopolnjujeta in sta si komplementarna, kar je še posebej očitno v zaledju urbanih aglomeracij, iz katerih vsakodnevno migrira pomembno število ljudi na delo v mesta in je skoraj nemogoče potegniti jasno mejo med urbanim in ruralnim področjem. A podeželski prostor bo bodisi v samostojni obliki ali prepleten z urbani vzorci s svojo prisotnostjo in različnostjo vedno bistveno prispeval k oblikovanju celovitega kulturnega prostora. Prav zaradi spoznavnega pomena ruralnega kot posebne, na določen način avtonomne kulture in nepogrešljive produkcijske veje (kljub temu, da agrarnost ni več primarna funkcija), preseneča izostanek celovitejše obravnave tega področja tako v obstoječi literaturi kot tudi v zakonodaji in planerski praksi. Obravnava je v krajinskih načrtih omejena na zaščito kmetijskih zemljišč in vaških naselij, ni pa moč zaslediti iskanja alternativnih oblik organiziranosti podeželja. Pa vendar lahko podeželje sprejme tudi vsebine, ki so s kmetijsko organiziranim prostorom v dopolnjujočem odnosu (velik potencial predstavlja pospešitev turizma na podeželju). Razvoj podeželskega prostora pa bo lahko uspešen le, če bodo upoštevani konkretni problemi prebivalcev, njihove iniciative in njihovo sodelovanje.

Problematika podeželja ni tipična sociološka tema, kajti obstoječa literatura s področja obravnave podeželskega prostora, načrtovanja in urejanja le-tega, analiziranje življenja podeželskih skupnosti ipd., prihaja najpogosteje s strani urbanistov in krajinskih arhitektov. Vendar to ne pomeni, da si dinamika prostorskih procesov, ki zadevajo tudi ruralna področja in so neizbežna posledica družbeno-ekonomskih dogajanj tako pri nas kot tudi v svetu, ne zasluži interpretacije tudi družboslovnih ved. Ravno nasprotno – izkaže se, da je prisotnost sociologije kot interpretativne vede kot tudi ostalih *ne-prostorskih* ved, zaželeno pri obravnavi razumevanja postmodernega razpadanja rutin in soočanja z enkratnimi situacijami, ki vključujejo tudi občutljive prostorske probleme. Cilj diplomske naloge ni bil idealizirati podobo, pomena in vlogo podeželja, temveč orisati obstoječe stanje in nakazati razvojne možnosti.

Eden od postmodernih konceptov, vezanih na podeželski prostor, je zaščiteno območje Kozjanskega regijskega parka, ki naj bi dajalo tam živečim prebivalcem možnost in priložnost bolj kvalitetnega življenja. Vprašanje je le, ali bo uspelo vzpostaviti ob množici ugodnih priložnosti tako zaposlenim v Kozjanskem parku kot tudi lokalnemu prebivalstvu, še uspešnejšo komunikacijo in v prihodnosti ustvarjati nove možnosti s sodelovanjem, ne da bodo na prvem mestu zgolj enostranske koristi. Izkazalo se je namreč, da že kljub dvema desetletjema delovanja Kozjanskega parka, mnogo prebivalcev še vedno ne pozna podrobnejšega pomena javnega zavoda. Zaradi tega posledično tudi ne izrabijo vseh "uslug", ki so jim na voljo pod okriljem Parka. Toda zakaj je temu tako? Zakaj na primer kmetje ne prihajajo v večjem številu na predavanja, ki so namenjena prav njim? In po drugi strani – zakaj zaposleni pogrešajo zanimanje in sodelovanje mladih? Eden izmed vzrokov je v nezadostni komunikaciji med Kozjanskim parkom in prebivalci; ne samo lokalnimi – tudi širša javnost bi morala biti bolje obveščena. Ta problem bi v Kozjanskem parku najelegantneje (in najbrž tudi z najmanj stroški) rešili s postavitvijo ustrezne spletne strani, kjer bi bila predstavljena aktualna dogajanja in informacije. To bi postopoma pripomoglo tako k zmanjševanju finančnih težav kot tudi k večjemu zanimanju mladih, ki so najštevilčnejši uporabniki svetovnega spleta. Možnosti je veliko, potrebno je najti ustrezen način. Le domišljene strategije zagotavljajo rešitve in pozitiven sprejem širše javnosti. To je nujno zlasti na lokalni ravni, kjer omogoča možnost neposrednega vplivanja na odločitve relativno hitro realizacijo ciljev.

Podeželski prostor je postavljen pred nove izzive. Hkrati z izginjanjem tradicionalnih vzorcev se kažejo nove priložnosti in potreba po prenovljenih teoretskih konceptih ter konkretnih rešitvah, ki ne bodo ostale le *črke na papirju*. Gotovo bo oživitev podeželja uspešnejša po vstopu Slovenije v EU, ki je vendarle dovrstnejša za tovrstna vprašanja.

VIRI IN LITERATURA:

BARBIČ, Ana (1991): Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Dolenjska založba, Novo Mesto.

BURDGE, R.J. (1994): A Conceptual Approach to Social Impact Assessment. Social Ecology Press, Middleton.

DANIELS, Stephen (1993): Fields of Vision: Landscape Imagery and National Identity in England and the United States. Princeton University Press, Princeton.

DEU, Živa (1998): "Nacionalna identiteta v stavbarstvu slovenskega podeželja, da ali ne?" V: 1. Novak, Jože, 2. Jančič, Margarita (ur.): Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 136-142.

FRIEDBERGER, Walter (1993): "Kaj lahko prispeva Cerkev za podeželje". V: Glück, Alois: Podeželje – vrt prihodnosti, Nove možnosti. Glavarjeva družba, Komenda, str. 131-137.

GABRIJELČIČ, Peter (2002): Slovenija, veliko vrtno mesto. Sobotna priloga Dela, 6. april 2002, str. 20-21.

GANTAR, Pavel (1993): Sociološka kritika teorij planiranja. FDV, Ljubljana.

GLÜCK, Alois (1993): Podeželje – vrt prihodnosti, Nove možnosti. Glavarjeva družba, Komenda.

HABERMAS, Jürgen (2003): Debata o prihodnosti Evrope: Velesila drugačne vrste? Sobotna priloga Dela, 5. julij 2003, str. 14-15.

HANŽEK, Matjaž(ur.) (1999): Poročilo o človekovem razvoju. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana.

JACOB, Jeffrey (1997): New Pioneers, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.

JAVORNIK, Lea (1998): "Presoja vplivov na družbeno okolje v prostorskem planiranju". V: Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), 1.del. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 178-183.

KOS, Drago (1998): "Položaj in vloga sociologije v prostorskem planiranju". V: 1. Novak, Jože, 2. Jančič, Margarita (ur.): Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), 1.del. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 100.

KOS, Drago (1999): "Spreminjanje prostorskih identitet". V: Poročilo o človekovem razvoju. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, str. 33.

KOS, Drago (2002): Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Fakulteta za družbene vede, 2002.

KOVAČIČ, Matija (1991): "Kmetijstvo v razvoju podeželja". V: Barbič, Ana: Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Dolenjska založba, Novo Mesto, str. 163-181.

KOVAČIČ, Matija (ur.) (1995): Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji: zbornik posveta. Biotehniška fakulteta, Inštitut za agrarno ekonomiko, 1995.

KOŽELJ, Janez (1992): O krizi urbanizma in izhodu iz nje, Urbani izziv, 19, str. 20-25.

KRŽIČNIK, Ermin (1998): "Ob 30. letnici regionalnega prostorskega planiranja v Sloveniji". V: Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), 1.del. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 25-26.

KUČAN, Ana (1998): Krajina kot nacionalni simbol. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

MACNAGHTEN, Phil, URRY, John, (1998): Contested Natures. Sage Publications, London.

MARUŠIČ, Janez (1996): Značilni krajinski vzorci Slovenije. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.

MLINAR, Zdravko (ur.) (1995): Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

NOVAK, Jože (1998): "Pogled na razvoj prostorskega načrtovanja v Sloveniji". V: 1. Novak, Jože, 2. Jančič, Margarita (ur.): Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), 1. in 2. del. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 65-66.

OGRIN, Dušan (1986): Vrednotenje kulturne krajine v Sloveniji. I. poročilo za leto 1986, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.

OGRIN, Dušan (1996): Strategija varstva Krajine v Slovenji, 1. del, Ljubljana.

PREM, Marko (1998): "Urejanje krajine v novem tisočletju". V: 1. Novak, Jože, 2. Jančič, Margarita (ur.): Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), 1. del. Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 149-153.

POGAČNIK, Andrej (2000): Urejanje prostora za tretje tisočletje. Študentska založba, Ljubljana.

PROSEN, Anton (1991): "Planiranje podeželskega prostora". V: Barbič, Ana: Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Dolenjska založba, Novo mesto, str. 47-61.

URRY, John (1995): Consuming Places. Routledge, London.

VAVTAR, Marjeta (1998): "Procesi prestrukturiranja podeželja". V: 1. Novak, Jože, 2. Jančič, Margarita (ur.): Zbornik mednarodnega strokovnega posveta ob 30. obletnici organiziranega prostorskega planiranja v Sloveniji na državni ravni (1968-1998), Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, str. 157-157.

VRIŠER, Igor (1978): Regionalno planiranje. Mladinska knjiga, Ljubljana.

(1994) Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994. Državna založba Slovenije, Ljubljana.

(1999) Uradni list Republike Slovenije št. 56/13.7.1999.

(2003) Zgibanka o zavarovanih območjih Slovenije: Parki 2003. Uprava RS za varstvo narave, Ministrstvo za okolje in prostor.

Viri na internetu:

<http://www.dnevnik.si>

<http://europa.eu.int/comm/environment/life/home.htm>

http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/index_en.htm

<http://evropa.gov.si>

http://www.gov.si/kp/life_slo

<http://www.jrf.org.uk/knowledge/findings/foundations>

<http://www.stat.si/popis2002/si/default.htm>

<http://www.vecer.si>

<http://www.webshots.com>

Intervjuji

Intervjuji z zaposlenimi v Kozjanskem parku.

PRILOGE

PRILOGA 1

Vprašalnik, ki sem ga uporabila pri pogovorih oziroma intervjujih z zaposlenimi v Kozjanskem regijskem parku:

VPRAŠANJA:

Vaša izobrazba: _____

Poklic, ki ga opravljate: _____

1. Opis dela in vaših zadolžitev v Kozjanskem parku:
2. Strokovnjaki s katerih področij še sodelujejo z vami (oz. s Parkom kot celoto)?
3. Če se - s kakšnimi težavami se srečujete pri svojem delu?
4. Kako bi s svojega strokovnega stališča opisali "poslanstvo" oz. nalogo Parka?
5. Stopnja obveščenosti širše javnosti in še posebej lokalnega prebivalstva je pomemben faktor socialne vpetosti in nevsiljive prisotnosti Kozjanskega parka. V kolikšni meri vam uspeva realizirati uspešno informacijsko dejavnost?
6. Ali menite, da je sodelovanje med prebivalci, ki živijo na zavarovanem območju in Parkom zadovoljivo? Bi bilo potrebno na tem področju kaj spremeniti?
7. So v splošnem ljudje - kadar vaše delovanje posega v neposredno bližino njihovih bivališč oz. dejavnosti – pripravljeni sodelovati in vas podpirajo?
8. Različni seminarji, kulturne prireditve ipd. so namenjeni tudi prebivalcem Parka. Kolikšna je ponavadi udeležba? Ali prebivalci tudi sami podajo kakšen predlog oz. ali aktivno sodelujejo pri obravnavanju določene problematike?
9. Sodelovanje s tujino je pomembno tako za prepoznavnost Slovenije kot tudi za območje Kozjanskega parka. Kolikšno pomembnost pripisujejo takim in podobnim zavarovanim območjem v tujini? Kako bi opisali razmerje v sodelovanju med tujimi in domačimi partnerji?
10. Kolikšno pomembnost daje dejavnostim, kot jih izvaja Kozjanski park in nasploh zavarovanim območjem Evropska unija? Kakšne spremembe pričakujete po vstopu Slovenije v EU pri svojem delu?
11. In kakšna je po vašem mnenju vizija Kozjanskega parka za naprej?